

TOPLUMSAL DEPREM HAFIZASI VE TOPLUMSAL DAYANIKLILIK: TÜRKİYE'DE BEYAZPERDEDE DEPREMİN İZİNİ SÜRMEK

F. Aysin KOÇAK TURHANOĞLU* Hatice YEŞİLDAL**

Öz: Toplumsal hafıza, kolektif olarak üretilen ve toplumsal olayların hatırlanması ya da unutulmasıyla ilişkili bir farkındalık durumunu ifade etmektedir. Toplumların yaşadığı afetler hem bireysel hem de toplumsal hafızada derin izler bırakmaktadır. Türkiye'de depremler sonucunda gerçekleşen can kayıpları ve yıkımlar, ekonomik, toplumsal ve kültürel ilişkilerin, kimlik ve aidiyet duygusunun kaybolmasına neden olmaktadır. Toplumsal deprem hafızası, geçmiş bilgi ve deneyimleri nesilden nesile aktararak bugüne taşır. Bu bağlamda, depremlere karşı hazırlık, acil müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa süreçlerinde, sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi ve sunulmasında yol göstererek kırılğan gruplara duyarlı toplumsal dayanıklılık geliştirilmesini desteklemektedir. Bu çalışma, hafızanın inşası, korunması ve sürekliliğini sağlayan hafıza mekânı olarak sinema filmlerinde depreme ilişkin sağlık ve sosyal sorunların nasıl hatırlatıldığını, toplumsal deprem hafızası ve toplumsal dayanıklılık ilişkisi bağlamında sosyolojik olarak ele alarak tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, görsel doküman incelemesiyle, depremin doğrudan ya da dolaylı olarak yer aldığı tespit edilen filmler, tematik olarak analiz edilmektedir. Deprem öncesi, deprem süreci ve deprem sonrası temalarına göre sınıfsal ve toplumsal eşitsizlikler ile sağlık hizmetleri temelinde çözümlenen filmlerde, tarihsel olarak depreme yönelik bakış açısı, depremin kentleşme politikaları ve yeniden üretim alanlarıyla ilişkisi ortaya konmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Afet, Toplumsal deprem hafızası, Hatırlama, Toplumsal dayanıklılık, Toplumsal eşitsizlik.

Social Earthquake Memory and Social Resilience: Tracing the Earthquake on The Screen in Turkey

Abstract: Social memory refers to a state of awareness that is produced collectively and is associated with remembering or forgetting social incidents. Disasters experienced by societies leave deep scars in both individual and collective memory. The loss of life and destruction as a result of earthquakes in Turkey cause the loss of economic, social and cultural relations, identity and sense of belonging. Social earthquake memory carries the past knowledge and experiences by transmitting from generation to generation to the present. In this context, it supports the development of social resilience sensitive to vulnerable groups by guiding organization and provision of health services in earthquake preparedness, emergency response, recovery and reconstruction processes. This study aims to discuss how health and social problems related to earthquakes are reminded in movies, as a memory place that ensures the construction, preservation and continuity of memory, by examining it sociologically in the context of the relationship between social earthquake memory and social resilience. For this purpose, the movies in which the earthquake is directly or indirectly involved are analyzed thematically through visual document analysis. The movies, which are analyzed on the basis of class and social inequalities and health care services according to the themes of pre-earthquake, earthquake process and post-earthquake, reveal the historical perspective on earthquake and its relationship with urbanization policies and reproduction areas.

Keywords: Disaster, Social earthquake memory, Remembering, Social resilience, Social inequality.

Giriş

Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde, 11 çevre ili etkileyen, büyük can kayıpları ve yıkımlara yol açan Kahramanmaraş merkezli depremlerde, geçmiş depremlerde karşılaşılan sorunların yeniden yaşandığı görülmüştür. Deprem coğrafyasında yer alan Türkiye'nin geçmişinde depremler olduğu gibi gelecekte de depremlerin gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bu durum Türkiye'nin deprem hafızasına dikkat çekilmesini, tarihsel olarak hatırlama ve unutma süreçlerine dair toplumsal, politik, ekonomik ve sağlıkla ilgili ilişki ve sorunların ele alınmasını gerektirmektedir.

Toplumsal deprem hafızası, toplumların geçmişte yaşanan depremlerden öğrendiği bilgi ve deneyimin yeni nesillere aktarılarak depremlere ilişkin bir anlayış geliştirilmesini ve depremlerin zararlarını hafifletmeye yönelik stratejiler oluşturulmasını sağlar. Hatırlamalarla canlı tutulan deprem hafızası, halk sağlığıyla ve toplumların depremlere karşı dayanıklılık kazanmasıyla yakından ilişkilidir. Deprem hafızası, depremlerin yıkıcı etkilerinin önlenmesinde, deprem sürecinde acil müdahale çalışmalarında ve deprem sonrası iyileştirme ve yeniden inşa faaliyetlerinin örgütlenmesinde, sağlık hizmetlerinin

* Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. (ORCID No: 0000-0002-2350-0943)

** Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. (ORCID No: 0000-0002-0946-2231)

Geliş Tarihi / Received : 06.01.2025

Kabul Tarihi / Accepted : 06.02.2025

planlanması, yönetilmesi ve sunulmasında toplumsal dayanıklılığın geliştirilmesini sağlar.

Bir yerleşim yerinde, depremin yaşanması, anıların ve deneyimlerin paylaşılması, topluluklar/gruplar için kolektif deprem hafızasının temelini oluştururken, daha geniş toplum düzeyinde, depremlere yönelik farkındalık ve bilinç kazanılması, depremlere karşı sosyal ve sağlık sorunlarına yönelik politikaların geliştirilerek toplumsal deprem hafızasının inşa edilmesini, korunmasını ve hatırlamalarla sürekliliğinin sağlanmasını gerektirir.

Hafıza mekânı olarak sinema filmleri, toplumsal ve kültürel ilişki ve olaylara dair anlatısını her dönem geniş kitlelere ulaştırarak geçmişle bugün arasında bağ kurmaktadır. Hafızayı nesilden nesile aktararak canlı tutan sinema filmleri, türlerinden bağımsız olarak üretildikleri dönemin sosyolojik olarak çözümlenmesinde önemli bir kaynak oluşturmakta, tarihsel olarak değişiklik ve sürekliliğin izlenmesine olanak tanımaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de toplumsal deprem hafızası ve toplumsal dayanıklılık arasındaki ilişkiyi, hafıza mekânı olan sinema filmleri bağlamında ele alarak tartışmayı amaçlamaktadır. Filmlerde depremin nasıl hatırlatıldığı, deprem öncesi, deprem süreci ve deprem sonrası temaları kapsamında, sınıfsal ve toplumsal eşitsizlikler ile sağlık hizmetleri temelinde çözümlenmektedir. Çalışmanın, Türkiye’nin deprem hafızasının inşa edilmesi ve sürekliliğinin sağlanması sürecinde, filmlerin hatırlatma gücünün değerlendirilmesine, sınıfsal ve toplumsal eşitsizliklere duyarlı, sağlık kurumları, hizmetleri ve çalışanlarına önem gösteren deprem politikalarıyla toplumsal dayanıklılığın geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

1. Toplumsal Hafıza: Hatırlama ve Unutma Süreçleri

Toplumsal hafıza, kolektif olarak üretilen ve toplumsal olayların unutulması ya da hatırlanmasıyla ilişkili bir bilinçlilik durumudur. Hafızanın toplumsal bir olgu olduğunu öne süren **Maurice Halbwachs’a (1992: 38-47)** göre, kolektif hafızanın temelini oluşturan anılar, bir grubun/topluluğun bağlamı içerisinde edinilir, hatırlanır, tanınır ve yerleşir, ayrıca her hatırlama eyleminde grubun/topluluğun geçmişi, şimdinin ışığında yeniden kurgulanır. **Halbwachs’a (2007b: 75)** göre hafıza olmasaydı, eskiyi hatırlamasaydık, bilincimiz de olmazdı.

Bir grubun hafızasında, üyelerin çoğunu ilgilendiren, kendi yaşamından ya da yakın temas halindeki başka gruplarla ilişkilerinden kaynaklanan deneyim ve anılar ön plandadır, bunların hatırlanması tekrarlandıkça bir süreklilik oluşturur, kimlik ve aidiyet

hislerini ortaya çıkarır (**Halbwachs, 1992, 2007a**). Tekrarlama, toplumsal olayların kaybolmasını önler, ortak kültür unsurlarının tanınmasını, hatırlanmasını sağlar ve bir gruba dayanan hatırlama kültürü, toplulukların, planlama ve umut etme gibi, ufkunun geliştirilmesinde işlevsel bir rol oynar (**Assman, 2015: 23-39**). Hatırlama, bireysel olmaktan çok toplumsal ve kültürel bir etkinliktir; hafızanın canlı kalabilmesi için kolektif kaynaklardan sürekli olarak beslenmesi gerekir; geçmişin imgeleri ve bilgisi, anma törenleri, kutlamalar, seremoniler, ritüeller ve bedensel pratiklerle nesilden nesile aktarılıp sürdürülür (**Connerton, 1999; Halbwachs, 1992**).

Pierre Nora’ya (2006: 36) göre “tarih nasıl olaylara bağlanıyorsa, hafıza da mekânlara bağlanır”. “Hafıza mekânları” kavramsallaştırmasıyla arşiv, müze, mezarlık, ulusal cenaze törenleri, bayramlar, amblemeler, anıtlar, sözlükler, aile albümleri vb. alanları ifade etmektedir (**2006: 10**). Hafıza mekânlarının “esas varlık sebebi, zamanı durdurmak, unutmaya işini engellemek”tir (**2006: 32**).

Hafızanın oluşturulmasında hatırlama kadar unutmaya da etkili bir rol oynamaktadır. Birbiriyle ilişkili gelişen toplumsal süreçler olan hatırlama ve unutmaya, **Marc Auge’ye (1999: 279)** göre “dayanışma içinde olan gerçeklerdir ve ikisi de zamanın eksiksiz bir şekilde değerlendirilmesi için gereklidir”.

Toplumların yaşadığı afetler, can kayıpları ve yıkımlar, hem bireysel hem de toplumsal hafızada derin izler bırakmaktadır. Bir taraftan kaybolan, zarar gören geçmişle kurulan bağın onarılması, diğer taraftan yeniden bir yaşamın inşa edilme çabasında, hatırlama ve unutmaya süreçleri iç içe yaşanmaktadır.

2. Afet Hafızası ve Toplumsal Dayanıklılık

Depremler, tsunamiler, kar fırtınaları, kuraklıklar ve kasırgalar doğa olaylarıdır ancak afetler, doğal değildir (**Bkz. Levent ve Gönç Şavran, 2024**). Neil Smith’e (2006) göre, bir doğa olayının felaket olup olmadığı nihai olarak bulunduğu konuma bağlıdır. Bir afetin ana hatları, her aşaması ve etkileri, toplumsal faktörlere bağlıdır ve toplumların doğa olaylarına nasıl hazırlandığı, bunları nasıl özümlediği ve sonrasında nasıl yeniden inşa edebileceği veya etmesi gerektiği her şeyle ilgilidir (**Smith, 2006**).

Afetlerin toplumsal ve sınıfsal olaylar olduğunu vurgulayan **David Harvey (2017)**, bireyler ya da topluluklar üzerinde eşitsiz etkiler yaratan felaketlerde, en çok zarar görenlerin yoksullar ve dışlanmışlar olduğunu belirtir. Yoksullar ve marjinalleştirilmiş nüfuslar, düşük mülkiyet değerlerine ve bilgilere,

güvenilmez altyapılara ve daha az sosyal korumaya sahip, savunmasız bölgelerde yaşamaktadır. Afet sonrasında, düşük gelirli nüfusların yerinden edilmesi, yoksullaşma ile baş edebilmelerine katkı sağlayan toplumsal bağların yok edilmesi anlamına gelirken, yüksek gelirli grupların sosyal bağları, mahalle ve yerellik üzerine kurulmadığı için hareketlilikleri daha yüksektir (**Harvey, 2017**).

Sınıfsal konumla birlikte toplumsal kırılmalıklar bağlamında kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, göçmenler gibi gruplar, afetlere karşı hazırlıklı olma, baş etme, korunma ve toparlanma gibi süreçlerde daha fazla zorlanmakta ve afetlerden daha fazla etkilenerek zarar görmektedir. Afet sonrasında eşitsiz ve olumsuz sonuçların birçoğu, bu grupların afet öncesi daha az güç ve kaynağa sahip olma koşullarından kaynaklanmaktadır (**Peek ve ark., 2021: 229-230**).

Kolektif anılar, "geçmişte sorunların nasıl ele alındığı ve çözüldüğüne dair bir bilgi deposudur" (**Neal, 2005: 199**). Bu bağlamda afet hafızasının nesilden nesile aktarılması, afetle ilgili geçmiş deneyim ve bilginin hatırlanarak afet öncesinde, sırasında ve sonrasında toplumların afetlere karşı direnç/dayanıklılık geliştirme sürecinde kritik rol oynamaktadır. Afetle ilgili topluluk hafızasının gelişimi, olayların anlaşılması ve kavranması için bir bağlam oluşturarak topluluğun "bu tür olayların sonuçlarıyla başa çıkmasına yardımcı olur", afetlerin sonuçlarını öngörmeyi ve hafifletmeyi sağlar (**Aldamen ve Abdul Jaleel, 2024: 17**), yeniden yapılandırma sürecinde, politika oluşturmaya ve planlamaya (**Mohammadi Ghanbarlou, 2023: 353**) yönelik deneyim ve bilgi sağlar. Toplulukların deneyimlerine dayanan ve canlı tutulan afet hafızası, topluluğun karşılaştığı bir afete yönelik yeni bir risk anlayışı geliştirilmesine, afette hayatta kalma ve iyileşmeyi hızlandıracak ortak stratejiler üretilmesine katkı sağlamakta, tekrarlayan afetlere karşı önlem almayı hızlandırmaktadır (**Levent, 2023: 23**). Toplumsal dayanıklılığın önemli bir yönü, toplulukların gelecekteki olaylara hazırlanmak için geçmiş deneyimlerden çıkarılan dersleri nasıl uyguladıklarıdır ve bu uygulamalar, afet hafızasına; geçmişin nasıl hatırlandığına ya da unutulduğuna bağlıdır (**Rice ve Jahn, 2020: 136**).

Afetle ilgili kolektif hafızanın, toplulukların dayanıklılığını geliştirmesiyle ilişkisi, afet çalışmalarında ele alınmaktadır. **Monteil ve ark. (2020)**, kolektif hafızanın afet sonrasında nasıl inşa edildiğini, iyileşmeyi nasıl şekillendirdiğini anlamak amacıyla beş yıl süren volkanik krizden etkilenen Montserrat'taki

(Karayip Adası) iyileşme süreçlerini araştırmıştır. Araştırma sonucuna göre, nesiller ve toplumsal gruplar arasında paylaşılan bir afet anlayışını korumak ve etkili önlemler almak için kolektif hafıza, afet riski farkındalığını desteklemesi açısından hayati önem taşımaktadır (2020: 287).

Bir başka çalışma (**Wilson, 2015**), toplulukların dayanıklılığını sağlamada sosyal öğrenmenin, ritüel ve geleneklerin önemini anlamak için toplumsal hafıza kavramına odaklanmıştır. Doğal ve toplumsal dünyada değişen koşulları deneyimleyen toplulukların bir bölgede yaşama kapasitesini ifade eden toplumsal dayanıklılığın artırılması için hafızanın nesilden nesile aktarılması önemlidir (**2015: 253**). **Wilson'ın (2013)** Christchurch'de (Yeni Zelanda) 2010 depremleri sonrasında araştırmasına göre, şehrin deprem geçmişinden yoksun olması, zayıf bir toplumsal hafızaya yol açmıştır. Bu durum, depremlere karşı hazırlıkları yetersiz kalan kent sakinlerinin, sarsıntıların oluşturduğu tehdit ve belirsizlikle başa çıkma ve gelecek için plan yapma yeteneklerini giderek aşındırmaktadır (**Wilson, 2013: 214**).

Yerel toplulukların deprem riskiyle unutarak ve hatırlayarak nasıl başa çıktıkları, İtalya'daki iki bölgenin deprem geçmişleri ışığında Brondi ve ark. (2021), tarafından araştırılmıştır. Bir bölgede, depremlerin zaman ve şiddetinin tahmin edilemez doğa olayları olduğu kaderci yaklaşım egemendir: Deprem hazırlıklarına önem verilmez, korkuya kapılmamak, dingin ve endişesiz yaşamak için deprem riskini unutarak başa çıkan bir kolektif irade mevcuttur. Diğer bölgede ise kolektif hatırlama ve hareket etmeye dayalı bir baş etme stratejisi görülür: Deprem etkilerinin kontrol edilebilir olduğu yaklaşımıyla, zararları azaltmak için basit ama etkili tedbirler alınır, depremi unutmaya ve eylemsizliğe yol açacak normalleşme süreci önlenir. Kolektif düzeyde, kurumlar ve uzmanlarca desteklenen bu strateji, toplumsal hafızanın yeniden etkinleştirilmesini sağlar (2021: 8).

Hafıza, insanları bölgesel kimlik, kolektif mücadeleler açısından bir araya getirmekte, onlara bir aidiyet duygusu vermekte hayati derecede önemli olmuş, afetlerden sonraki hafıza ve miras projeleri, hatırlamayı güçlendirerek iyileşmeyi hızlandırmıştır (**Simpson, 2018, 2020**). Deprem sonrasında projeler, yayınlar ve anıtlarla hafızanın önemine odaklanmanın unutmaya sürecini gizlediğini belirten Edward Simpson (2018, 2020), Anjar'ın (Hindistan) bir kısmının 1819, 1956 ve 2001'deki depremlerde tekrar tekrar çöküşünü ve her seferinde başka bir yerde inşa edilen yerleşim yerine giden kasaba

sakinlerinin neden yıllar sonra yıkılan Anjar'a geri dönüp yeniden bir hayat geliştirdiklerini araştırmıştır. Unutma, Anjar'da yeni bir kimliğe kucak açmaktan ziyade eski bir kimliğe geri dönüşün bir biçimi olmuştur. Depremler sonrasında insanlar, mülkiyet, gelenek ve topluluk bağlarını isteseler de koparamadıkları ve ayrılamadıkları için Anjar'a, tanıdık rutinlerin iyileştirici faaliyetlerine geri dönmüştür (**Simpson, 2020: 800-801**).

Sonuç olarak, toplumsal afet hafızasının inşası, nesillere aktarılacak sürekliliğinin sağlanması, geçmiş hatırlama ve unutma süreçleri, toplulukların afetlere karşı dayanıklılığı ile yakından ilişkilidir.

3. Türkiye'de Depremler ve Toplumsal Eşitsizlikler

Doğa olayları olan depremler, Türkiye'de büyük yıkım yaratan afetlere dönüşme sürecindeki başlıca etken 1980 sonrası neoliberal kentleşme ve sanayileşme politikalarının sermayenin ihtiyaçları lehine kamu yararını yok saymasıdır (**Karakuş Candan, 2015; Özügür, 2012**). 17 Ağustos 1999 İzmit Depremi'nde, akla ve bilime değil, politik tercihlere göre belirlenen uygulamalar sonucunda; zemin incelemelerinin yapılmaması, uyarıların ciddiye alınmaması, yer seçiminde arazi özelliklerinin göz ardı edilmesi, verimli tarım arazilerinde veya şiddetli deprem riski taşıyan bölgelerde yapılaşmaya izin verilmesi, denetimsiz ve kaçak yapılaşma, altyapı yetersizliği, kalitesiz ve yüksek bina yoğunlukları ve nüfusun bu bölgelerde yoğunlaşması, yıkımların, kayıpların ve sorunların kaynağı olmuştur (**Kasapoğlu ve Ecevit, 2001; Komut, 2011; Şengezer ve Koç, 2005**). 6 Şubat 2023 depremlerinde büyük bir afetin yaşanma nedenleri ise, aradan geçen 24 yıla rağmen, deprem araştırmaları ve raporları, yeni kanun ve yönetmelikler vb. çalışmalarda hedeflenen ilerlemelerin gerçekleşmemesi, yetersiz deprem eğitim ve önlemleri, uygun olmayan imar izinleri, denetimsiz yapı işleyişinin vb. devam etmesi sonucunda kentlerin depreme karşı savunmasız kalmasıdır (**Karasözen ve ark., 2023; TMMOB, 2023; Yılmaz, 2023**).

Türkiye'de depremle ilgili yapılan çalışmalarda afetlerin fiziksel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve sağlık açısından etkileri ele alınmıştır. Afetler, toplumsal düzenin ve günlük yaşam akışının bozulmasına, toplumsal çözülmenin yaygınlaşmasına kuralsızlık, belirsizlik ve öngörülemesizliğe yol açmakta; afetlerde ulaşım ve haberleşmenin kesilmesi/aksaması, altyapının (su, kanalizasyon vb.) yıkılması/hasar görmesi, ekonomik kaynakların ve tesislerin yok olması, gelir ve iş kaybı, borçlanma, eğitim faaliyetlerinin durması, can ve mal güvenliğinin sağlanamaması, yağmalama vb. olaylar, sokak çeteleri ve suçluların bölgeye gelmesi vb. sorunlar ortaya çıkmaktadır (**Kasapoğlu ve Ecevit, 2001; Mohammadi Ghanbarlou, 2023**).

Afete dönüşen bir depremin ardından evler, mahalleler, mekânlar yıkılır, ağır hasar görür; insanların aile, akraba, komşuluk bağları, toplumsal ve kültürel ilişki ağları zarar görürken, yaşadıkları yerlerle ilgili anıları, deneyim ve pratikleri de kaybolur. Deprem sonucunda yaşanan fiziksel yıkım, can kayıpları ve maddi zararlar, kolektif hafızayı aşındırarak insanların geçmiş yer ve kimlik algılarında bozulmalara, uzun vadeli etkilere ve değişimlere neden olur (**Kasapoğlu ve Ecevit, 2001; Şenol ve Yıldız, 2023; Yardım ve Topal, 2023**).

Deprem süreci ve sonrasındaki olumsuz yaşam koşulları ölümlere, yaralanmalara, yeti yitimine, uzuv kayıplarına, sakatlıklara ve kronik hastalıklara neden olmakta; özellikle yaşlıların ve çocukların kaybolmasına yol açmakta; barınak, beslenme ve temiz su yetersizliği ölüm ve hastalık hızlarını artırmaktadır (**Çakmak ve ark. 2018; Güler, 2023; Türk Tabipleri Birliği, 2023**). Depremlerde hastane gibi sağlık hizmet binaları kullanılmaz hale gelmekte, tıbbi malzemeler, alet ve makineler zarar görmektedir. Sağlık ve bakım hizmetlerine ihtiyaç birden artarken sağlık çalışanları, kayıplar ve psikolojik travma yaşamakta, yetersiz barınma ve çalışma koşullarında hizmet vermede zorlanmaktadır (**Türk Tabipleri Birliği, 2023**). Ayrıca depremlerde inek, koyun, keçi gibi hayvanlar ile kedi, köpek gibi sokak ve ev hayvanları ölmekte, kurtulanlar ise bakım ve beslenme sorunu yaşamaktadır (**Dedeoğlu, 2023**). Deprem enkazı da fiziksel ve zihinsel sağlık riskleri oluşturmakta; ürettiği toz vb. maddeler nedeniyle solunum sorunlarına yol açmakta, içerdiği asbest vb. tehlikeli maddeler sebebiyle enfeksiyonlara ve hastalıklara neden olmaktadır; aynı zamanda enkaz, "günlük yaşamın aksamasına, ruhsal zorlanma ve örselenme-yaralanmaya neden olabilir ve bu da anksiyete ve depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarına yol açabilir" (**Güler, 2023: 369**).

Depremlerde yaşanan can kayıpları, maddi zarar ve yıkımlar, yaralanma ve sakatlıklar, insanların ruh sağlığı üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Depremlerin yol açtığı şok, kayıp, güvensizlik ve korku gibi duygusal deneyimler, psikolojik travmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (**Aydoğan, 2023: 372**). Depremzedeler umutsuzluk, güçsüzlük, yalnızlık, aşırı kaygı ve endişe hissetmekte, ilgi ve dikkat kaybı, uykusuzluk, yeme içme bozukluğu, sinirlilik, öfke patlaması yaşamakta ve bu rahatsızlıklar uzun dönem sürmektedir (**Bayhan, 2012; Karancı ve ark., 1999; Yılmaz ve Karaaziz, 2023**).

Türkiye'de yaşanan depremlere ilişkin çalışmalar, sınıfsal ve toplumsal eşitsizlikleri ortaya koymakta ve yoksullar, yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve engellilerin deprem koşullarından daha fazla etkilendiğini göstermektedir. 2011 Van Depremi'nde, kentin yoksullarının düşük eğitim ve gelir seviyesi, deprem hazırlığı

için kaynaklara erişimlerini kısıtlamış, evlerin depreme dayanıklılığını sağlama gibi önlemler almalarını zorlaştırmış ve savunmasızlığı artırarak deprem sonrası toparlanmayı güçleştirmiştir (**Şahin ve Bilik, 2024**). Depreme karşı dirençlilik/dayanıklılık oluşturmalarını engelleyen ekonomik kaynak ve koşulların yetersizliği ile güçsüzlük hali, yoksulların genellikle "kaderlerine razı olma" tutumu geliştirmelerine yol açmıştır (2024: 109). 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında Hatay ve Malatya'da çadır kentte yaşayanlar, toplumsal ve ekonomik yetersizlikleri ifade ederken yüksek sosyoekonomik statü sahiplerinin finansal kaynakları, iyileşme sürecini destekleyerek toparlanma süresini kısaltmıştır (**Durmaz Yurt ve Yeniçirak, 2024**).

Toplumsal cinsiyet farklılıkları bağlamında 1995 Dinar Depremi sonrasında kadınların deprem sırasında algılanan tehdit ve çaresizlikle başa çıkamada kaderci bir yaklaşım sergilediği, erkeklerden daha fazla sıkıntı bildirdiği ve depremden bu yana daha fazla olumsuz olay yaşadığı ortaya konmuştur (**Karancı ve ark., 1999**). 1999 Düzce Depremi sonrasında ev, mahalle, işyeri düzeyinde eşitsiz ilişkiler derinleşmiş; düşük gelirli kadınlar, mekânsal ve toplumsal yaşam çevrelerinin kısıtlanması ve cinsiyete dayalı işbölümü nedeniyle, yeniden yerleştirme politikalarının sonuçlarını daha yıkıcı deneyimlemiştir (**Ceylan, 2018: 200**). 2020 İzmir Depremi'nde Bornova ve Bayraklı'daki kadınların, söz hakkının engellendiği, düşüncelerine önem verilmediği, karar alma süreçlerinden dışlandığı, yetkili birimlerce bilgi verilmediği ve sözlü şiddete uğradığı, güçlü kalmak için kendisine duygusal baskı uyguladığı, uykusuzluk, karamsarlık, travma, stres ve anıların kaybına bağlı üzüntü ve endişenin kadınlar arasında en çok görülen psikolojik sorunlar olduğu ve tüm malvarlıklarını kaybedenlerin maddi yetersizlik nedeniyle zorlandıkları, çalışmayan kadınların daha kırılgan olduğu görülmüştür (**Demirci ve Avcu, 2021**).

6 Şubat depremleri sonrasında kadınların ev, aile, yaşlı ve çocuk bakımıyla ilgili iş, sorumluluk ve yükümlülükleri artmış, ayrıca Diyarbakır'daki kadınların iş yaşamları aksadığı, barınma ve ekonomik gelir endişesiyle birlikte güvenlik kaygısının arttığı görülmüş (**Yakit Ak ve Uyurdağ, 2024: 142**); Osmaniye çadırkentteki kadınların kaynaklara erişimi zorlaşmış ve depremin fiziksel ve psikolojik etkilerine rağmen kadınlardan beklentilerin değişmemesi, iyileşme sürecinin gecikmesine neden olmuştur (**Akbal ve Taşbaşı, 2024**). Bununla birlikte "erkeğe; güç, dayanıklılık, duygularını saklama gibi roller atanması, deprem anlarında arama, kurtarma, yardım etme eylemleriyle belirgin hale gelmekte ve bireyler, olağan olmayan şartlarda toplumsal cinsiyet rol ve sorumlulukları altında ezilebilmektedir (**Şenol ve Tekke, 2023: 380-387**).

6 Şubat deprem bölgesinde çadır, konteyner gibi geçici yerleşim alanlarında kadınların güvenliğini sağlayabilecek koşullar yetersiz kalmış; "kalabalık çadır ortamı, hijyen, enfeksiyon, mahremiyet açısından ciddi sıkıntılar" yaratmış; üreme sağlığı hizmetlerinde ciddi aksamalar gözlenmiştir (**Türk Tabipleri Birliği, 2023: 31-32**). Kadınların doğum ve sonrası acil durumlar, "idrar ve üreme yolları enfeksiyonu, aile planlaması hizmetine erişim eksikliği, travma sonrası stres bozukluğu, yas/kayıp, aile içi şiddet, fiziki yaralanmalar, kronik rahatsızlıklar gibi bazı özel sağlık sorunları" yaşadıkları görülmüştür (**Erbaş ve Yılmazbaşı, 2024: 16**).

6 Şubat depremleri sonrası yaşlılar, genellikle ihmal edildiklerini, yalnızlık hissettiklerini, sağlık sorunlarıyla ilgili şikayet etmekten ve doktora gitmekten çekindiklerini veya gereksiz gördüklerini, fizyolojik sorunlarının geçmesini beklediklerini vurgulamıştır (**Harmancı ve Meşe, 2024**). Deprem sonrasında Elazığ'dan yakın bir ilçeye zorunlu göç eden yaşlıların zihinsel ve fiziksel-refah düzeyi olumsuz etkilenmiştir: Göç esnasında eşyalarını taşımada sıkıntılar çektiği, çoğunun akrabalarından destek almadığı tespit edilmiş, göç ettikleri yerde "erişebileceği sağlık ve sosyal bakım hizmetlerinin" miktar ve kalitesinin düştüğü, ulaşım sıkıntısı çektiği, gelir yetersizliği nedeniyle çalışmak istediği, iş imkanının olmadığı, yalnızlık çektiği ve önceki arkadaşlarına, komşularına özlem duyduğu, psikolojik problemler ve deprem korkusu yaşadığı, geriye dönmek istediği belirtilmiştir (**Sevim, 2024**).

6 Şubat depremlerinde, sağlık hizmetlerinde ciddi sorunlar yaşanmıştır. Çok sayıda sağlık çalışanı hayatını kaybetmiş; depremlerde olan ve deprem bölgesinde çalışanlar psikososyal rahatsızlıklar yaşamış, bazıları "yakınlarını veya evlerini kaybetmiş; endişe ve korku içerisinde görevine devam etmek zorunda kalmış" (**Ağırbaşı ve ark., 2024: 92-93**) ve barınma sorunuyla karşılaşmıştır. Sağlık kurumlarının birçoğu yıkılmış ya da kullanılamaz hale gelmiş, hizmet verenlerin ise çalışma koşulları yetersiz kalmış; çadır/konteyner kentlerin, merkeze uzak olmaları ve ulaşım sıkıntıları, eczanelere ve sağlık hizmetlerine erişimi engellemiştir (**Ağırbaşı ve ark., 2024; Türk Tabipleri Birliği, 2023**).

6 Şubat depremleri sonrasında Hatay-Defne bölgesinde, aylarca devam eden hasarlı binaların yıkımı ve enkaz kaldırma çalışmalarında, yıkım karar ve usullerine uyulmaması sonucunda, kenti ağır toz tabakası kaplamış, asbest kirliliği ortaya çıkmış, gece geç saatlere kadar süren gürültü, depremin yarattığı travmayı yeniden üretmiştir (**Aykaç ve ark., 2024: 55-57**). Çöp toplama, haşere ilaçlama gibi hizmetler kesintiye uğramış, "su ve elektrik gibi alt-yapı hizmetlerinin hiç olmaması ya da sürekli aksaması da sağlık sorunlarını" arttırmıştır (2024: 59-60).

Kentteki özel hastanelerin çoğunun yıkılması, hizmet dışı kalan ve birkaç ay sonra açılan devlet hastanesinin ulaşım, donanım ve personel açısından yetersiz kalması nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimde sorunlar yaşanmıştır (2024: 58). "Çalışma ve barınma koşulları kalmayan bazı sağlık çalışanlarının" kentten ayrılması, bölgede görev yapanlarının ise barınma ve ulaşım ihtiyaçlarının karşılanamaması, sağlık hizmetlerinin aksamasına ve istihdam kaybına neden olmuştur (2024: 59).

Sonuç olarak afetler; sınıf, etnik köken, eğitim durumu, toplumsal cinsiyet ve yaşa bağlı toplumsal gruplar tarafından farklı deneyimlenmektedir. Dolayısıyla, kırılgan grupların afetler karşısında güçlendirilerek toplumda veya topluluklarda ortak bir afet hafızasının oluşturulması, sağlık hizmetlerinin planlanması, sunulması ve erişim sağlanması, afetlere karşı hazırlık, müdahale, toparlanma ve iyileştirme/yeniden inşa süreçlerinde toplumların dayanıklılığını destekler ve geliştirir.

Diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de toplumu derinden etkileyen olaylar arasında yer alan afetlerin unutulmaması, toplumsal hafızanın korunması ve canlı tutulması için akademik çalışmalar yapmakta, belgesel filmler çekilmekte, anıtlar, arşiv ve müzeler inşa edilmekte, yıldönümlerinde sergiler ve anma törenleri düzenlenmektedir. Toplumun kolektif hafızası hakkında bilgi ve enformasyonun yayılmasında önemli rol oynayan ve özellikle genç kuşaklar arasında etkili olan (Taffal, 2015: 218), televizyon, sosyal medya platformları, web siteleri vb. kitle iletişim araçlarının Türkiye'de yaşanan depremler sürecinde farkındalık yaratma ve hatırlatma açısından hızlı ve yaygın olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir.

4. Türkiye'de Sinema Filmlerinde Depremi İzleri

Bu çalışmada sinema filmleri görsel dokümanlar olarak ele alınarak incelenmiştir. Duruel Kılıç (2012: 59-60), yalnızca belgeseller ve otobiyografik kurmacaların değil aynı zamanda diğer film türlerinin de gündelik olmayan olayları hatırlamamızı sağlayan "kültürel belleğin en önemli taşıyıcıları" olduğunu belirtir. Andrew Tudor'a (2000: 192) göre filmler, "yapımcıların, izleyiciler ve film metinlerinin oluşturduğu üçlü bir yapının içinde toplumsal olarak kurulur. Bu ilişkiler ağının her noktasında aktif toplumsal varlıklar ve kurumsallaşmış toplumsal varlıklar arasında müzakere ve etkileşimle karşılaşırız" ve sosyoloji, bu durumu araştırmak için en uygun entelektüel kaynaktır. Norman K. Denzin (1991), toplumsal anlatı aracı olan sinema filmlerini, bir eğlence aracı olmalarının yanı sıra toplumsal kimliklerin, normların ve değerlerin oluşturulduğu ve yeniden üretildiği platformlar olarak tanımlamakta ve hangi

toplumsal anlatıları yaydığına, hangi sınıfları, toplumsal cinsiyet, ırk ve etnik grupları temsil ettiğine ve nasıl bir dünya görüşü sunduğuna göre sosyolojik olarak ele almaktadır.

Bu çalışmada görsel dokümanlar olan sinema filmleri, Türkiye'de depremlerin, tarihsel ve toplumsal olarak nasıl ele alındığının anlaşılmasını ve değişim sürecinin takip edilmesini sağlayan hafıza mekânı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, depremle ilgili filmlerin içerikleri tematik olarak çözümlenerek anlamlandırılmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, depremin yer aldığı filmlerin saptanması için yapılan literatür taraması sonucunda ilki 1953 yılında, sonuncusu ise 2024 yılında çekilmiş 20 film tespit edilmiştir. Bu filmlerden ikisine ulaşılamamıştır. Diğer filmler, yazarlar tarafından ayrı ayrı izlenerek içeriklerinin araştırmanın problemine, amacına ve kavramsal çerçevesine uygunluğu incelenmiştir. Ön değerlendirme sonrasında, depremin bir afet olarak dolaylı ya da doğrudan yer alması kriterine uygun olmayan yedi film, analiz dışında bırakılmıştır: *Gökçe Çiçek* (1973, Yön. Lütfi Akad) ve *Deprem* (1976, Yön. Şerif Gören) filmlerinde deprem, dağlık veya kayalık arazide bir doğa olayı olarak gerçekleşmektedir. Bir aşk hikayesini anlatan *Çile* (1972, Yön. Yücel Çakmaklı) filminde Elif, ailesini depremde kaybettikten sonra hemşire olur ve aşık olduğu ölümcül hasta Kenan'la birlikte ölme dileği, yine bir deprem sonucunda gerçekleşir. *Selvi Boylum Al Yazmalım* (1977, Yön. Atif Yılmaz) ve *Masumiyet* (1997, Yön. Zeki Demirkubuz) filmlerinde Cemşid ve Yusuf'un sadece ailesini depremde kaybettiği bilgisi yer alırken *Beyaz Melek* (2007, Yön. Mahzun Kırmızıgül) filminde, depremde ailesiyle birlikte göçük altında kalan ve tek kurtulan olan Laz İlhan, huzurevinde kalanlardan biridir ve yıllardır konuşmamaktadır. *Korkuyorum Anne* (2004, Yön. Reha Erdem) filminin sonunda, anlaşmazlık yaşayan aile üyelerinin tartıştığı sırada 5.9 şiddetinde yaşanan deprem, sokağa çıkan aile üyelerinin sarılarak birbirlerini affetmelerine vesile olur.

Araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen 11 film ise yazarlar tarafından birlikte tekrar izlenerek deprem öncesi, deprem süreci ve deprem sonrası temaları oluşturulmuş ve filmler bu temalara göre sınıflandırılmıştır. Temalar, literatüre bağlı olarak belirlenen, toplumsal dayanıklılıkla ilgili kodları kapsamaktadır. Filmler bu kodları aramak üzere izlenmiş ve her film, bu kodları içeren ilgili sahnelerle dair gözlem notları ve diyalog dökümlerine dayalı olarak çözümlenmiştir.

I. Tema Deprem öncesi önlemler: Depreme dayanıklı binaların inşası, mevcut binaların risk durumunun belirlenmesi ve uygun olanların güçlendirilmesi,

imar ve iskân izinleri ile denetimleri, deprem sigortasının yaptırılması vb. depreme karşı temel önlemler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte deprem öncesi; depremin etkisini azaltılması ve önlenmesine yönelik faaliyetler olarak afetlere ilişkin eğitimler, farkındalık ve bilinç kazandırma çalışmaları, toplanma alanlarının işaretlenmesi, sağlık kurumlarının afet planının hazırlanması, araç-gereç ve iş makinelerinin mevcut bulundurulması, deprem tatbikatlarının yapılması gibi hazırlıkları kapsamaktadır.

II. Tema Deprem sürecinde müdahale yolları: Deprem anını ve enkaz kaldırma, arama-kurtarma ile acil ve ilk yardım faaliyetlerini içeren deprem süreci; sahra hastanelerinin kurulması, sağlık hizmetlerinin verilmesi, ölenlerin defnedilmesi, salgın hastalıkların önlenmesi, elektrik, su, ulaşım ve haberleşmenin sağlanması, her türlü yardım malzemesinin temin edilmesi, çadır, konteyner gibi geçici barınmanın sağlanması, gıda, temiz su, hijyen ve giyecek ihtiyacının karşılanması, güvenliğin sağlanması, hayvanların tedavi, bakım ve beslenmesi, yağmanın önlenmesi, dayanışma ve yardımlaşmanın örgütlenmesi ve hasar tespitlerinin yapılmasını kapsamaktadır.

III. Tema Deprem sonrası iyileştirme/yeniden inşaat faaliyetleri: "Normalleşme" olarak ifade edilen gündelik yaşam şartlarının oluşabilmesi ve devam edebilmesi için gereken enkazın kaldırılması, kalıcı barınma, giyecek, hijyen, temiz su ve gıda temin edilmesi, kanalizasyon, su, doğalgaz gibi altyapının onarılması, ulaşım, iletişim ve sağlık hizmetlerine erişimin sağlanmasını içeren deprem sonrası; halk sağlığı hizmetlerinin sürdürülebilmesi, fiziksel ve psikolojik travma yaşayanlara kamusal psikolojik hizmet, psikososyal destek verilmesini, okulların, işyerlerinin vb. açılmasını kapsamaktadır. Ayrıca göç edenlere ve yerleşim yerinin tarihsel ve kültürel kayıplarına yönelik politikaların geliştirilmesini içermektedir.

Afet olarak depremin doğrudan ya da dolaylı yer aldığı 11 film, depremi nasıl hatırlattığına yönelik deprem öncesi önlemler, deprem sürecindeki müdahaleler ve deprem sonrası iyileştirme/yeniden inşaat faaliyetleri olmak üzere belirlenen üç tema altında ele alınmıştır. Filmlerin konusu kısaca aktarılmış, temaların içerdiği depremle ilgili hangi unsurların hatırlatıldığı çözümlenmiş ve bu unsurların sınıfsal ve toplumsal eşitsizliklerle ilişkisi, kırılğan gruplar açısından yorumlanmıştır.

4.1. Deprem öncesi: Deprem önlemlerini hatırlama

Bu temada yer alan *11'e 10 Kala* (2009, Yön. Pelin Esmer) ve *Şarkı Söyleyen Kadınlar* (2013, Yön. Reha Erdem) filmleri, deprem tehlikesine bağlı alınan bazı önlemler sonucunda yaşananları konu edinmiştir.

11'e 10 Kala (2009) filminde, İstanbul'da hafif şiddetle bir deprem yaşanır. Deprem sonrası apartman sakinleri korku yaşar, yaptırılan teknik inceleme sonucunda apartmanın depreme dayanıklı olmadığı anlaşılır ve yıkılıp yeniden yapılması kararı almak için mülk sahipleri ile bir toplantı yapılır. Toplantıda apartman yöneticisi "benim tanıdığım bir müteahhit var. 'Burayı hemen yıkarsak size bir sene içinde depreme dayanıklı yepyeni bir bina teslim ederim' diyor. Üstelik çocuk bahçesiyle, beki kulübesiyle, otoparkıyla, havuzuyla yani çok aktiviteli bir bina" ifadeleriyle apartman sakinlerini ikna etmeye çalışır. Bir apartman sakini de "evin değeri en az iki misli artar. Evler 10-15 metrekare küçülerek 90 metrekare olacak. Emniyet için değmez mi?" diyerek yöneticiyi destekler. 83 yaşındaki Mithat Bey apartmanda yalnız yaşamakta ve kitap, dergi, gazete, pul, saat vb. biriktirmektedir. Odaları dolduran koleksiyonları için evinden ayrılmak istemez, toplantıya gitmez ve yıkım için imza vermez. "Onların maksadı rant elde etmek" diyerek binada hasar varsa yıkıma gerek kalmadan tamir ettirilebileceğini belirtir. "Sizde hiç deprem korkusu yok mu?" sorusuna "Ben huzur istiyorum, evimde oturmak istiyorum" cevabını verir. Filmin sonunda yıkım kararı alınır, apartman sakinleri ve kendine yeni bir iş bulan apartman görevlisi Ali, binayı boşaltıp giderler. Elektriği ve suyu kesilen apartmanda Mithat Bey tek başına kalır.

Deprem öncesi alınan önlemler arasında yer alan depreme dayanıklı binaların inşası, 1999 İzmit Depremi sonrasında, özellikle İstanbul'da kentsel dönüşüm projelerinin önemli bir parçası haline gelmiş ve hız kazanmıştır. Filmdeki diyalogların açıkça gösterdiği gibi, binanın yıkılıp yeniden yapılmasının yarattığı rant geliri, risk tespitine uygun olarak binanın güçlendirilmesi seçeneğini göz ardı etmektedir. Mithat Bey'in, mülk sahibi olduğu halde karar sürecinde söz sahibi olamadığı ve "huzurlu bir yaşam" hakkının elinden alındığı görülmektedir. Mithat Bey hastaneye giderek sağlık durumunu takip etmekte fakat çevresindekilerin yaşam tarzına müdahalesi nedeniyle psikolojik sıkıntılar yaşamakta olduğu, gördüğü rüyalarından anlaşılmaktadır. Bu bağlamda film, deprem önlemlerinin sermaye lehine uygulamalar haline geldiğinde ortaya çıkan sorunları; kırılğan bir grup olan yaşlıların mağduriyetini, merkezi ve yerel yönetimin sağlık ve sosyal hizmet politikalarının eksikliğini hatırlatmaktadır.

Bir adada geçen *Şarkı Söyleyen Kadınlar* (2013) filmi, olası deprem tehlikesi nedeniyle adanın terk edilmesi için uyarı anonslarının yapılmasıyla başlar. Adadan ayrılanların yanı sıra çoğu kadın bir grup insan ve atlar adada kalır. Yaşlı bir kadın "aslında depremden ben de çok korkuyorum ama ne gidecek yerim ne de param var" der. Farklı yaş ve toplumsal konumdaki kadınlar, birbirleriyle dayanışma ve paylaşım içine

girerler, ağaçlarla ve hayvanlarla bağ kurarlar. Salgın hastalık nedeniyle atlar ölmektedir. Elektrik ve suyun kesilmesiyle gittikçe zorlaşan koşullar karşısında erkeklerin umutsuz, sinirli veya hasta hallerine karşın kadınlar ev işlerini yapmaya, yemek pişirmeye, sürekli bozulan jeneratörü tamir etmeye devam ederler.

Film, deprem önlemi olarak bir yerleşim yerinin tahliye edilme uygulamasında, evlerinden ayrılmak istemeyen ya da gidecek yeri olmayan özellikle yaşlılar, kadınlar, yoksullar ve hayvanlar gibi kırılgan grupların daha fazla etkilendiğini ve zorlandığını hatırlatmaktadır. Sağlık hizmetlerinin kısıtlanması/kesilmesi, özellikle yaşlıları etkilemekte; sağlık, beslenme ve bakım sorunlarına ilgisiz kalan hayvanlar ölmektedir. İnsanların terk ettiği, ürün ya da hizmetlere erişimin ortadan kalktığı ada koşullarına rağmen, kadınların toplumsal cinsiyete dayalı artan iş yükleri ve sorumluluklarını yerine getirdiği görülmektedir.

Sonuç olarak deprem öncesi temasında yer alan bu iki filmde, depreme karşı hazırlık ve önlemler, insanların yaşadıkları bölgeden ayrılmaya, evlerini terk etmeye mecbur bırakmakta, hayvanların yaşamsal ihtiyaçlarını göz ardı etmektedir. Barınma ve sağlık hakkını ihlal eden zorunlu göç süreci, insanların aidiyet kurduğu yerleşim yeriyile ilişkisinin kopmasına, toplumsal ve bireysel hafızasının kaybolmasına neden olmaktadır. Devlet/kamu kurumlarının, depreme hazırlanma ve önlem alma sürecindeki uygulamaları, yaşamsal faaliyetleri sürdürme sorumluluğunu bireylere yüklemekte, kırılgan gruplar ise kaderlerine terk edilmektedir.

4.2. Deprem süreci: Depremde müdahale yollarını hatırlama

Araştırmanın amacına yönelik seçilen ve ulaşılabilen filmler arasında, ana konusu deprem olan iki film; *Küçük Kıyamet* (2006, Yön. Durul ve Yağmur Taylan) ve *Enkaz* (2016, Yön. Alpgiray Uğurlu), isimleriyle de doğrudan depreme gönderme yapmaktadır. Diğer filmlerde deprem, yan hikayeler olarak yer almaktadır.

Deprem sürecindeki müdahale faaliyetlerini kapsayan bu temadaki *Yaşamak Haram Oldu* (1966, Yön. Remzi Cöntürk) filminde, 19 Ağustos 1966 Varto Depremi'ne yer verilmiştir. Varto'da yaşayan Tahir sevdiği kadın Ayşe ile evlenmek için başlık parası kazanmaya İstanbul'a gider ve başına gelen olaylar anlatılır. Filmin sonunda İstanbul'dan dönüşünde Varto'ya yaklaştığı sırada deprem olur. Şoför depremi "dağ yola göçmüş, ne hikmettir yarabbi" diye tarif ederken yoldaki jandarma "deprem oldu, taş taş üstünde kalmadı, Varto'da her şey yıkıldı" der. Yol kapalı olduğu için Varto'ya koşarak ulaşan Tahir, enkaz altından yakınlarını kurtarmaya çalışanlar, ağlayanlar, koşuşturanlar ve ölenlerle karşılaşır. Annesi depremin şokunu yaşamaktadır, Ayşe'yi soran

oğlu Tahir'i tanımaz. Yaşlı bir adam, depremde ölen Ayşe'yi, ceketine sarıp gömdüğünü anlatarak "yaşamak bana haram oldu gayri" der. Tahir, İstanbul'dan getirdiği parayı depremzede "Varto'lu hemşerileri"ne bağışlar, paranın peşine düşüp gelen Kıyak ve Hurşid de karşılaştıkları manzara sonucunda yardım çalışmalarına katılır. Filmde bu durum "felaket insanları yakınlaştıran bir sulh çiçeğiymiş sanki" ifadesiyle aktarılır. Fonda türkü çalar: "Kadersiz Vartova, yerle bir oldu, gül yüzlü yavrular sarardı soldu. Bu felaket bize Allah'tan oldu, ben yavrusuz burdan nasıl gideyim ..."

1966'da nüfusu 2820 olan Varto'da 2000 kişi depremde ölmüştür. Bir gazetecinin, mezar başında aylarca yas tutmanın insanları geri getirmeyeceğini söyleyerek "unutmaya çalış" demesi ve bir hemşirenin İstanbul'a gelirse, iyi bir iş bulabileceğini söylemesi üzerine Tahir, unutkanın ve başka bir yere gitmenin kendisi için mümkün olmadığını belirtir. Farklı sahnelerde bir asker, bir gazeteci ve Tahir tarafından "yaşamak haram oldu" ifadesi tekrarlanır. Filmde, askerlerin acil müdahale, çadır kurma ve enkaz kaldırma çalışmaları arşiv görüntüleriyle aktarılır. Askeri çadırlarda telgraf ve telefonun kullanıldığı, Kızılay çadırlarında sağlık çalışanlarının yaralılara baktığı görülür. Jandarmanın yardımıyla taşınan yükler ile kadınlar, yaşlılar ve çocuklar, askeri kamyonlarla göç ederken erkekler kalır. Film, dış sesin sözleriyle biter: "Göç, topraklarını, anılarını geride bırakıp sevgilerini, yakınlarını toprağa gömüp uzağa göç... Yüreklerinde acılardan kalma boşluklar, fersiz gözlerinde elem, yurtlarını bırakıp gidiyorlardı. Sevgilere, okşamalara, tanıdık bir bakışa ve hısımlarının yüreklendirici laflarına hasret, göçüp gidiyorlardı".

Filmdeki arşiv görüntüleri, Varto Depremi'ni, can kayıplarını ve yıkımı bize yeniden hatırlatmakta, enkaz kaldırma ve kurtarma çalışmalarının, devlet kurumları tarafından sağlanan acil yardım ve müdahale faaliyetlerinin yaşamsal önemi vurgulanmaktadır. Bölgeye ilk ulaşanlardan Kızılay Derneği ve çalışanları, geçici barınma, gıda ve sağlık hizmeti sağlarken ordu, haberleşme ve güvenlik temin etmektedir. Ruhsal olarak yıkılan Tahir ile bir hemşire ilgilenerek ona yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Depremi yaşamayanın ya da yaşananlara tanık olmanın, para yardımında bulunma, enkaz kaldırma ve kurtarma vb. çalışmalara gönüllü katılımı desteklediği gözlemlenmektedir. Bu felaketin "Allah'tan olması", "sevdiklerini ve umutlarını toprağın alması" gibi ifadelerde, yaşanan depreme yönelik kaderci bir tutum yansıtmakta, "yaşamayanın haram olması" ve zorunlu göç, depremin yıkıcılığını anlatmaktadır.

İki düşman ailenin çocuklarının umutsuz aşkını anlatan *Murat ile Nazlı* (1972, Yön. Memduh Ün) filminde 12 Mayıs 1971 Burdur Depremi'ne yer verilmiştir,

gerçek gazete manşetleri gösterilir: "Deprem Bu Defa Burdur'u Vurdu", "Göller Bölgesi Sallandı. Ölü Sayısı Artıyor, Köyler Taş Yığınına Döndü". Kan davası nedeniyle Nazlı'dan ayrılan doktor Murat, gönüllü olarak deprem bölgesine giderken İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okuyan oğlu Doğan da deprem yardım ekiplerine katılır. Deprem bölgesinde yıkıntıların arasında bir kadın Murat'a "Sağ ol evlat. Bu soğukta çoluk-çocuk nasıl dayanırız bilmem. Yiyeceğimiz tükendi, sığınacağımız bir yer de yok" der. Murat, "Devlet baba bizi yüzüstü bırakmaz bacı, bir çaresini düşünür elbet" diye cevap verir. Köylüler, "Hızır baba" dediği Murat hakkında, "Allah gönderdi onu. Gece demiyor, gündüz demiyor, çoluk-çocuk herkesin yardımına koşuyor. "O olmasa köylü ne yapar?" diye düşünmektedir. Doğan, Kızılay'ın yardım kamyonu ile köye giderken, soyguncular yollarını keser ve silahlı çatışma çıkar. Murat, soyguncuları öldürür, oğlunun hayatını kurtarır ve yardım malzemeleri köye ulaştırılır. Gerçek bir gazete haberi daha gösterilir: "Deprem bölgesinde ikinci bir felaket Kolera. Üç ilimizin sınırları kapatıldı." Doğan koleraya yakalanır, hastalığı atlattıktan sonra İstanbul'a döner. Ardından Murat da Nazlı ve oğlunun yanına gider.

Filmde, "Devlet baba"nın depreme acil müdahalesinin yaşamsal önemi vurgulanmakta, Kızılay'ın yardımları gelmediğinde, çadır gibi geçici barınma, sağlık hizmeti ve gıda ihtiyaçlarının karşılanamadığı, jandarmanın yokluğunda güvenliğin sağlanamadığı, soygunun/yağmanın önlenemediği hatırlatılmaktadır. Deprem bölgesine her türlü yardımın ulaşması, "Devlet baba"ya sarsılmaz güveni güçlendirmekte, dayanışmayı artırdığı gözlemlenmektedir. Depreme müdahale çalışmalarına gönüllü katılımın, sağlık çalışanlarının ve hizmetinin, depremzedeler için büyük değer taşıdığı görülür. Deprem sürecinde, salgın hastalıkların başlaması, önemli tehlikeler arasında yer almaktadır. Hekim ve tıp fakültesi öğrencisinin gönüllü olarak deprem bölgesine giderek sağlık hizmeti verdiği görülmektedir. Sağlık çalışanlarının, deprem bölgesindeki olumsuz çalışma koşulları, salgın hastalığa yakalanma gibi sağlık riskleri taşımaktadır.

Reşat Nuri Güntekin'in romanından uyarlanan *Değirmen* (1986, Yön. Atif Yılmaz) filmi, 1914 yılında yoksul bir Anadolu kasabası olan Sarıpınar'da geçmektedir. Kaymakam ve kasabanın ileri gelenlerinden bazıları, tüccar Ömer Bey'in bağ evindeki eğlenceye katılır. Bir zelzele yaşanır. Bağ evindeki diğerlerinden başka kimsenin fark etmediği zelzele haberi İstanbul'a ulaşır ve sonrasında olaylar kontrolden çıkar. Telgrafla haber verilen mutasarrıf, acil yardım ekibi ve para gönderir, Hilal-i Ahmer heyeti gelir. Depremde aslında bağ evindeki eğlence nedeniyle meydana geldiğini söyleyenlere karşı mühendis

Kazım Efendi, "Medreseleri yıkmadıkça, softaların sarığını hayvanların boynuna yular yapmadıkça bu memleket kurtulmaz" der. Kaymakam Halil Hilmi Bey köyleri dolaşırken yıkık, harap binaları görünce "Zelzeleden mi göçmüş buraları?" diye sorar. Yaver Hurşid "Yok kaymakamım, fukara mahalleleri, buraları sarsan zelzele başka" der. Kasabaya gelen mutasarrıf ve vali, depremden kaynaklı bir yıkım olmadığını anlar fakat şehzade gelmek üzere olduğu için bir şey yapmazlar. Yoksulluktan "dökülen" evleri, zelzele olmuş görüntüsü vermek için yıkarak toplanan yardım paralarıyla yeni ev yapmayı planlarlar. Tam o sırada savaş çıkar, seferberlik ilan edilir ve deprem yardım paraları hükümete bağış olarak geri alınır.

Filmde, olup olmadığı bile belli olmayan bir deprem ve sonrasında yaşananlar üzerinden Osmanlı'nın siyasi yapısı eleştirilmektedir. Film, afet durumlarında belirgin hale gelen ve günümüzde devam eden din ile bilim arasındaki gerilimi vurgulamaktadır. Bugün, afet koşullarında sağlık hizmeti, çadır, gıda gibi ihtiyaçları karşılamada temel ve öncü olan Kızılay Derneği'nin, bir hayır kurumu (Hilal-i Ahmer) olarak yüzyıl öncesine uzanan tarihi bize hatırlatılmaktadır.

Yazı Tura (2004, Yön. Uğur Yücel) filminde, 17 Ağustos 1999 İzmit Depremi'ne yer verilmiştir. Cevher Güneydoğu'da askerlik yaparken mayın patlamasında bir kulağını kaybetmiş, İstanbul'a dönmüştür. Deprem anı yaşanır, ardından yıkıntılar arasında ağlayan, koşturan insanlar, askerler, ambulanslar ve canlı yayın yapan muhabirler gösterilir. Fonda ilahi çalar. Amcası ölen Cevher, babasını enkaz altından kurtarıırken muhabir kameraya, herkesin yardım eli uzattığını, arama-kurtarma çalışmalarının aralıksız sürdürüldüğünü ve yaşlı bir depremzedenin sağ salım çıkarılmasıyla "bir mucizeye tanıklık" ettiğini söyler. Televizyondaki yayında CNN Breaking News'te bir muhabir, dönemin başbakanı Bülent Ecevit'e "insanlara nasıl yardım edeceksiniz?" diye sorar. Ecevit'in, "kurtarma çalışmaları başladı. Dost ülkelerden, komşu ülkelerden yardım görüyoruz. Yunanistan'dan yardım geleceğini öğrendim, memnuniyetle karşıladım. Sıkıntı içindeyiz, çünkü çok büyük bir deprem" demesinin ardından yıkıntılar, kurtarma çalışmaları görüntülenir. Cevher, Güneydoğu'da yaşadıklarının yanında, depremde amcasının kaybı, babasının enkaz altından çıkması ve zorluklarla açtığı Gazi Büfesinin yıkılmasının ardından kaderine küfreder. Babası da, önceden yaşadıklarıyla ilişkilendirdiği depremin başına gelen bir ceza olduğuna inanır.

Filmde, uluslararası TV yayını/haberi, 1999 depreminin yıkıcılığının, mal ve can kayıplarının, büyük ve çarpıcı etkisini hatırlatmaktadır. Enkaz altından kurtarılanlar için ilk yardımda sağlık çalışanlarının

önemi vurgulanmaktadır. Depremin, aile üyelerini yakınlaştırmaması, ilişkilerini güçlendirmesi vurgulanırken, mevcut yaşam mücadelesiyle birleşen depreme yönelik bireysel ve kaderci bir tutum benimsendiği, mucizevi tanıklık, ilahi okunması ve "Allah'ın cezası" gibi ifadelerden anlaşılmaktadır. Kaderci tutumun, deprem sürecindeki müdahale çalışmalarına, dayanışma ve yardımlaşma ilişkilerine katılımı sınırladığı/engellediği gözlemlenmektedir.

Küçük Kıyamet (2006, Yön. Durul ve Yağmur Taylan) filmi olası bir İstanbul depremi üzerinedir. *Küçük Kıyamet* hem 10 Eylül 1509 İstanbul'da büyük yıkıma yol açan depremi hem de tasavvufta kişinin kendi ölümünü ifade etmektedir (**Basın Bülteni, 2006**). Bilge, boğaz manzaralı, yüzme havuzlu lüks bir sitede çocukları Eda, Ali, kocası Zeki ve bebek bakıcısı Filiz ile yaşamaktadır. Annesini 7 yıl önce "Büyük Deprem" olarak adlandırdığı 17 Ağustos 1999 İzmit Depremi'nde kaybetmiştir. Enkaz altında kalan annesini, günlerce aradığı ama bulamadığı o enkazdan kimse kurtulamamış, "binanın yarısı denize karışmış"tır. Usulen bir tören yapılır: "Babamın cenazesinde küçüktüm ama her şeyi hatırlıyorum. Kefenle çukura konuluşu, kürekle toprak atılması bütün merasim falan. Annemin cenazesinde, boş bir mezar yerine öyle baktık boş boş. Onun orada olmadığını bile bile dua ettik. Gözümden tek yaş akmadı. Oysa enkaz başında beklediğimiz her gün, hiç durmadan ağlamıştım. Annem bir gün bile aklımdan çıkmadı Filiz, ama hiç mezarına gitmedim". Kız kardeşi ressam Belgin ise annesinin kaybı ile ilgili yaşadıklarını yaptığı resimlerle ifade etmeye çalışmıştır. Bütün resimleri ölümle ilgilidir, son sergisinin adı olan "Küçük Kıyamet" ile "ölümle karşılaştığımız o anı" ifade etmektedir. Aile tatil planı yapar ve Fethiye'de bir köyde yazlık ev kiralar. Tatile Bilge'nin yeğenleri de gelecektir. Akşam evde yemek yerir, bavullar toparlanır ve sabah yola çıkmak üzere hazırlıklar yapılır. Gece deprem olur, ardından apar topar toplanıp zaten planladıkları tatile doğru yola çıkarlar. Yolda, radyodan deprem haberlerini dinlerler: "İstanbul'da meydana gelen ve 10 saniye süren 6.1 şiddetindeki deprem yüzünden şehre panik hakim olmuş durumda. Özellikle deprem merkez üssü Marmara Denizi, Çınarcık Havzası'na yakın olan Yeşilyurt'ta bazı gecekonduların yıkıldığı öğrenildi. E5 ve TEM'in hemen hemen tamamının kilitlendiği aldığımız haberler arasında. Yaşanan bazı kazalar trafiğin çok daha yoğun olmasına neden oluyor. ... aldığımız bilgilere göre ... vatandaşlarımız lütfen paniğe kapılmasınlar".

Yazlık evde televizyondan depremle ilgili haber yayını sürekli kesilir, gerçek deprem görüntüleri arasında spikerin sesi duyulur: "Vatandaş dün geceyi çadırda geçirdi. Afet koordinasyon merkezinden yetkililer vatandaşları uyardı... deprem uzmanları

çatlak ve ... binaları gezerek incelemede bulunuyor. Bu arada trafik normale döndü. İstanbul'dan diğer şehirlere doğru bir göç söz konusu." Haberleri izleyen ailenin küçük kızı Eda "Didem abla deprem neden oluyor?" diye sorar. Kuzeni Didem, "toprağın altındaki büyük kütleler yer değiştiriyor ve yeryüzü sallanıyor" diye cevap verir. Eda tekrar "Ama neden?" diye sorunca kuzeni Batu, "çünkü dünyadaki günahkârlar arttıkça cehennemdeki ruhlar her gün giderek çoğalıyor. Kötü adamlar aşağıda arttıkça cehennemde zamanla yer kalmıyor. Oraya sığamıyorlar, huzursuz oluyorlar ve yukarı doğru vurmaya başlıyorlar, güm güm güm...". Bu sözler karşısında Eda çok korkar.

Tatile gittikleri kasabada ve evde yaşanan tuhafıklar, ara ara beliren Bilge'nin kendisini bir enkazda gördüğü sahneler ve sahilde, diğerlerinin fark etmediği sadece Bilge'nin gördüğü tsunami, ancak filmin sonuna doğru anlamlandırılır: Aslında aile tatile hiç gidememiştir ve yaşadıkları büyük bir depremde enkaz altında kalmışlardır. Kocası ölmüştür. Yaklaşık 2-3 gün boyunca enkaz altında gördüğü kabuslar sonrasında kendine gelen Bilge, enkazdan çabalayarak dışarı çıktığında, aşağıda acil yardım ekiplerini görür. Yaşadıkları 13-14 katlı bina tamamen yan yatarak yıkılmıştır. İstanbul'un genel hali gösterilir. Boğaz Köprüsü vb. her yer yıkılmış, kent yangın yerine dönmüştür.

Film, depremde yaralananların, kurtulanların, deprem anında ve enkaz altında yaşadıkları ağır fiziksel ve psikolojik travmayı hatırlatmaktadır. Bununla birlikte, depremde ölenlerin bulunabilmesi, cenaze törenlerinin yapılabilmesi, defnedilebilmesi ve bir mezarın olmasının anlamı ve önemi vurgulanırken yas tutma ve anma süreçleriyle ilişkisine dikkat çekilmektedir. Deprem travmasının ve aile üyelerini, yakınlarını kaybetme acısının, insanlar üzerindeki etkisinin yıllarca sürdüğü gözlemlenmektedir.

Filmde, İstanbul'da olası bir deprem sürecinde, halkın panik yaşayacağı, trafiğin kilitleneceği vb. durumları önleyen müdahalelerin yetersiz kalacağı, radyo haberlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca depremde gecekonduların yıkılması beklenirken şehirden hemen ayrılma imkanına sahip orta ve üst sınıfın yaşadığı rezidans vb. binaların yıkılma olasılığının akla gelmediği görülür. Kırılgan bir grup olarak çocuklara depremin, bilimsel bilgi yerine dini inanca yönelik anlatılmasının korku yaratan ve kendisini suçlu hissettiren bir duruma yol açtığı gözlemlenmektedir.

Olası bir İstanbul depremini konu edinen diğer bir film ise *Enkaz*'dır (2016). Filmin yönetmeni Uğurlu, "geçmişte büyük acılara yol açmış ve ileriki gelecekte de gerçekleşecek depremi hatırlatmak" (**İçel, t.y.**) amacıyla bu filmi yaptığını, "insanlar filmi izledikten sonra ... evlerini kontrol etseler yeter"

(Durdu, 2017: 51) diyerek sinemanın fark ettirme gücü olabileceğini belirtir. Filmin başından sonuna, Nisa ve Barış'ın birbirine tamamen zıt mekân ve varoluşlarda geçen hikâyeleri aktarılır. Nisa, bir enkaz altında kalmıştır, Barış ise doğada tek başına kamp yapmaktadır. Uğurlu'ya göre "enkazdan doğaya çıkınca oluşan kontrast, doğanın kıymetini ve betonun iğrençliğini" (2017: 52) anlatmaktadır.

Bir plazanın enkazı altında kalan Nisa'nın ayağı ezildiği için hareket edemez, üstündeki beton bloklardaki bir delikten gökyüzünü görür ama sesini kimseye duyuramaz. Cep telefonu çekmediği için 112 Acil Çağrı Merkezi dahil, kimseye ulaşamaz. Sadece bir anlık telefon çalar ve "ücretsiz check-up" için arayan müşteri temsilcisi, Nisa'nın durumuna ilgisiz kalarak standart konuşmasına devam eder. Nisa, sosyal medyada "enkaz altındayım" paylaşımı yapar. Filmin sonuna doğru, Twitter'dan haberi alan biri, Nisa'yı arayarak kurtarma ekiplerine ve AKUT'a (Arama Kurtarma Derneği) yerini bildirdiğini söyler. Depremden üzerinden 30 saat geçtiğini, çevre illerden kurtarma ekiplerinin, bağlantı yolları iptal olduğu için İstanbul'a gelemediklerini, deniz yolunu denediklerini ama şehir merkezine ulaşamadıklarını belirtir. İstanbul'da hiç düzlük kalmadığını, tarihi binalar dışında ayakta kalan yeni bina olmadığını, devlet kurumlarının tamamen felç olduğunu söyler. Kalan çok az düzlükte çadırlar kurulmuş, kurtarılabilenlere tıbbi yardım verilmektedir. Sivil toplum kuruluşları ve kendisi gibi gönüllüler, arama-kurtarma ve acil müdahale için seferber olmuştur. Nisa, üstündeki delikten, cep telefonu ile dışarısının kısa süreli görüntülerini kaydeder. Bu gerçek görüntüler ve telefondaki gönüllünün anlattıkları sonucunda büyük bir afet yaşandığı anlaşılır. Nisa bir video çeker: "Ben Nisa Yalçındağlı. En az 20-25 saattir buradayım, bilmiyorum, ayağım sıkıştı, hissetmiyorum, gittikçe kötüleşiyor. Piri Reis Plaza G Blok 14. kattayım. Lütfen yardım edin, yardım edin ne olur..."

Film boyunca seyircinin nefes almasını sağlayan doğada Barış, doktorunun tavsiyesi üzerine yaşadığı tramvayı atlatabilmek için her gün video çekip kendini anlatır. Nisa'nın enkaz altında kaldığı sürece aradığı, ulaşmaya çalıştığı kişi olan Barış, Nisa'nın son videosunu ancak doğadaki son günü izleyebilme gücü bulur kendinde. Nisa videosunda, "Ben belki kurtulamayabilirim ama sonuçta bu telefonu biri bulabilir. Belki günler sonra biri bu telefonu açtığında, Halit Yalçındağlı babam, Nihayet Yalçındağlı annem. Bu telefonu onlara ulaştırabilerseniz lütfen" der. Filmin sonunda Barış, uçurumun kenarında durarak doktoruna son bir video gönderir. "Unutmak bu suç-

luluk duygusunu atmak hiçbir şey yaşanmamış gibi davranmak. Bunları yapabileceğimi söylemiştin doktor. ... ama başaramadık. ... hayatta bazı şeylerin tedavisi yokmuş" diyerek kaybolur. Kendi hayatına son verdiği anlaşılır.

Yönetmen Uğurlu, filmin depremde doğrudan etkilenenler için yapılmadığını, "o acıları yaşayanlar zaten tarifsiz bir hüznün içindeler ve asla o anları unutmayacaklar" diyerek Enkaz'ın asıl amacının "depremi bir saniye bile hatırlamayanlar için" olduğunu vurgular (**Sapmaz, 2016**). Her yıl depremde kaybettiklerimizi hatırlayarak andığımızı ama depremde kurtulanları ya da yakınlarını kaybedenleri hiç hatırlamadığımızı belirterek filmde "Depremden sağ kurtulan birinin hayatı nasıl etkilenir?" konusunu irdelemek istediğini depremin "bizi hiç etkilemeyecekmiş gibi" yaşadığımızı (**Yeni Şafak Gazetesi, 2017**) ifade eder.

Film, Türkiye'nin gündeminde yer alan İstanbul'da olması beklenen depremi konu alarak deprem sürecinde ve sonrasında olası yaşanacakları anlatmaktadır. Depremde çok sayıda binanın yıkılması, ulaşım ve haberleşmenin kesilmesi nedeniyle arama-kurtarma, enkaz kaldırma, acil ilk yardım gibi çalışmaların yapılamayacağını, devlet kurumlarının çalışamaz hale geleceğini, STK'lardan (sivil toplum örgütleri) ve sosyal medyadan beklentinin artacağını fakat dayanışma ve yardımlaşma faaliyetlerinin sınırlı kalacağını ve toplanma alanları bırakılmadığı için çadır kurmanın, sağlık hizmeti vermenin mümkün olmayacağını bize hatırlatmaktadır. Filmde orta ve üst sınıflara yönelik depreme dayanıklı olduğu varsayılan rezidans, plaza gibi binaların da güvenli olmadığı gözlenmektedir.

Enkaz altında kalmanın, ağır fiziksel yaralanmalar ve psikolojik travmalar sonucunda ölümcül olduğu gösterilirken Uğurlu'nun belirttiği üzere, depremde kurtulanların ya da yakınlarını kaybedenlerin yaşadığı fiziksel ve psikolojik travmalara ilişkin kamusal sağlık hizmeti ve psikososyal destek verilmesinin gereğine dikkat çekilmektedir.

Sonuç olarak, deprem süreci temasında yer alan filmlerde, devlet kurumlarının enkaz kaldırma, arama-kurtarma, sağlık hizmeti, geçici barınma ve gıda ihtiyacının karşılanması gibi acil müdahale çalışmalarının yaşamsal önemi vurgulanmaktadır. Kırılgan grupların (gazi, işsiz, yoksul) deprem koşullarıyla baş etme imkânlarının yetersizliği, kadercı bir tutum benimsemelerine yol açmaktadır. Kadercı tutum, kolektif deprem hafızasının oluşmasını engelleyici bir etki yaratmaktadır. Depremi yaşamak ya da yaşananları görmek, depremle ilgili faaliyetlere kendiliğinden katılma ile dayanışma ve yardımlaşma

ilişkilerinin gelişmesi, kolektif hafızanın aidiyeti güçlendiren birleştirici rolünü ortaya koymaktadır. Depremde kaybettiklerimizin mezar taşları da kültürel anlam taşıyan hafıza mekânlarıdır.

4.3. Deprem Sonrası: İyileştirme/Yeniden İnşa Faaliyetlerini Hatırlama

Bu tema kapsamındaki *O Şimdi Asker* (2003, Yön. Mustafa Altıoklar), *Hayatboyu* (2013, Yön. Aslı Özge) ve *Babamın Kanatları* (2016, Yön. Kıvanç Sezer) filmlerinde, Türkiye’de yaşanan depremlerle ilişkili olarak gerçekleşen deprem sonrası iyileştirme ve yeniden inşa faaliyetleri yer almaktadır.

17 Ağustos 1999’da Nihat’ın, denizdeki teknesinden Gölcük’ün yıkılışına, kendi evinin çöküşüne şahit olmasıyla başlayan *O Şimdi Asker* (2003) filminde, ailesini ve yakın çevresini kaybeden Nihat, enkazdaki aramalarında kimseyi bulamaz, ağır depresyona girer. 1999 İzmit Depremi sonrasında “bedelli askerlik” düzenlenmiştir. Nihat, depremedelere verilen (bedelsiz) askerlik hakkını kullanmak üzere Bozcaada’ya gider. Komutan, askerleri “17 Ağustos 1999 tarihinde Marmara Bölgesi’nde meydana gelen deprem felaketinde uğranılan ağır kayıpların ve zararların giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla askerlik hizmetini yerine getirmek için buradasınız” diyerek karşılar. Bu duruma serzenişte bulunan uzun dönemli bir asker, “deprem olunca parası olan satın aldı askerlik görevini. Hepiniz depreme borçlusunuz lan bu askerliği, cesetleri çığneye çığneye geldiniz!” diye kendi kendine söylenir. Askerdeyken bir deprem olur, Bozcaada yakınlarında denizde bir kayalık ortaya çıkar. Kayalığın kime ait olacağı konusunda Yunanistan ve Türkiye arasında bir kriz çıkar. Tekrar deprem olur ve kayalık denize gömülür. Haberlere “Doğa nasıl verdiyse öyle geri aldı. İki komşu ülkeyi savaşın eşiğine getiren kayalıklar yeni bir depremle sulara gömüldü. Ada gitti, kavga bitti” ifadeleriyle yansır.

Film, deprem sonrası gündelik yaşam koşullarının oluşmasını ve sürdürülmesini sağlayacak iyileştirme/yeniden inşa faaliyetleri için finansman sağlanması ve travma yaşayanlara yönelik uzun süreli kamusal sağlık hizmeti ve psikososyal destek verilmesinin gereğini ve önemini hatırlatmaktadır. Deprem sonrası afet bölgesindeki zararların giderilmesi için ülke ekonomisine katkı sağlama amacını taşıyan bedelli askerlik düzenlemesinin, sınıfsal eşitsizliğin bir göstergesi olarak orta ve üst gelir grubundaki erkekler için kısa süreli askerlik yapma fırsatı haline geldiği ve depremle ilişkisini yitirdiği gözlemlenmektedir. Denizdeki deprem sonucunda oluşan kayalıklar için teyakkuza geçilmesi, 17 Ağustos Depremi’ni ülke gündeminden düşürerek depremedeleri unutturmaktadır.

Hayatboyu (2013) filminde sanatçı Ela ile mimar kocası Can, İstanbul’un seçkin semtlerinden birinde, Can’ın tasarladığı evde yaşamaktadır. Bir gece deprem olur, sabah arabayla İstanbul’dan ayrılıp birkaç gün kızlarının yanına giderler. Karısını aldatığını anladığımız Can, depremden sonra karısına geri döner. Van Depremi (2011) olmuştur. Yaşadıkları depremin ardından Can, öncesinde gitmeme kararı aldığı halde, sonrasında iş arkadaşıyla birlikte Van’a gider. Havaalanında onları karşılayan ve deprem bölgesinde eşlik eden Faruk, can kayıpları, yıkılan veya ağır hasar alan binalar hakkında bilgi verir. Depremde akrabalarını kaybetmiştir, Van halkı olarak çok büyük korku ve sıkıntılar yaşadıklarını, çok fazla göç eden olduğunu anlatır. Deprem bölgesinde ağır hasarlı binaların iş makineleri tarafından yıkılması gösterilir, beton kalitesine bakılır ve yeni binaların da zarar gördüğü üzerinde durulur. Polis ve güvenlik tarafından korunan konteyner kentte yürürken, üç öğün yemek verildiği belirtilir ve Kızılay tarafından tesisatı kurulan çanak antenlere dikkat çekilir. Can, İstanbul’a döndüğünde evine depremde alarm veren ve doğalgazı kesen bir alet taktırmak ister. Emlakçı, ayrılma kararı veren Ela’nın kendisi için baktığı kiralık daire için, binanın sağlam olduğunu ve deprem raporunun mevcut olduğunu söyler.

Film, deprem sonrası iyileştirme ve yeniden inşa faaliyetleri olarak hasar tespiti yapılması, ağır hasarlı binaların yıkılması, devlet kurumları tarafından kurulan konteyner kentlerde barınmanın, gıdanın ve güvenliğin sağlanması ve iletişim altyapısının kurulmasını hatırlatmaktadır. Yeni yapılan apartmanların da dahil olduğu hasar görmüş çok sayıda binanın yıkım gereği ile enkaz kaldırma çalışmalarına dikkat çekilerek toz, asbest vb. maddelerin ortaya çıkması, sürekli bir gürültünün duyulması, hava, su ve toprağın kirlenmesi ile çevre ve halk sağlığı açısından oluşan tehlike ve riskler gündeme getirilmektedir.

Depremde gerçekleşen can kayıpları ve yaşanan büyük korku ile sıkıntıların depremedelerin bölgeden ayrılmasına, bazılarının kalıcı olarak göç etmesine yol açtığı belirtilmektedir. Deprem anını yaşamanın aile bağlarını güçlendirdiği, farkındalık kazandırarak deprem bölgesiyle ilgili faaliyetlere katılımı sağladığı ve depremin yıkıcılığını yakından görmeyen, deprem bilincinin oluşmasında, depreme karşı hazırlıklı olma ve önlem almada etkili olduğu gözlemlenmektedir.

Babamın Kanatları (2016) filmi, İstanbul’da hastaneden şantiyeye dönen İbrahim’in otobüs yolundaki alışveriş merkezleri, çok katlı apartmanlar ve devam eden inşaatların gösterilmesiyle başlar. Van Depremi’nde (2011) Erciş’teki evi yıkılan 54 yaşındaki İbrahim, ailesini akrabalarının yanına bırakarak 20 yıllık

borçlandığı TOKİ (Toplu Konut İdaresi) konutunun ödemelerini karşılamak için İstanbul'da depreme dayanıklı lüks Billur Köşk Konutları'nın inşaatında yeğeni ile birlikte çalışmaktadır. Televizyondaki haber programında Van Depremi'nden gerçek enkaz görüntülerinin ardından TOKİ'nin deprem konutları gösterilir: "Geçtiğimiz yıl Van'da meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki depremin ardından Van yaralarını sarmaya devam ediyor. ... Bölgeyi ziyaret eden yetkililer TOKİ konutlarının yapımına devam edildiğini belirtiyorlar. Deprem konutlarından hak sahibi yapılan vatandaşlarımızdan bir kısmı, evlerine kavuşmanın mutluluğunu yaşarken hak sahibi olan fakat halen konteyner kentlerde ikamet eden vatandaşlar, kendilerine çıkan konutların bitmesini bekliyor. (Bir yetkili) ödeme planı konusunda vatandaşlara her tür kolaylığın sağlanacağını altını çizdi." Kanser hastalığı nedeniyle çalışmaya devam edemeyen İbrahim'in emekli olabilmesi için SGK'ya (Sosyal Güvenlik Kurumu) çalışma gün sayısını tamamlayacak bir ödeme yapması gerekir fakat inşaatta çalışan Kürt, Özbek, üniversite öğrencisi diğer işçiler gibi işverenden ödenmemiş aylıklarını alamaz.

Bu konut sitesinde örnek daireyi genç bir çiftte gezdiren emlakçı, "bu dairelerden yalnızca üç adet kaldı. Yüzme havuzu, sosyal tesis, çocuk parkları, oyun alanları ve site içerisinde çeşitli mağazalarımız mevcut olacak" der ve kadın müşterinin "Benim deprem fobim var da o yüzden sıfır daire bakıyorum" sözlerine hak verir: "Deprem öldürmez, bina öldürür sonuçta." Erkek müşteri, site içinde sıfır bir daire istedikleri için yüksek fiyatı kabul ettiklerini ve kredi çekmeden ödeme yapmanın mümkün olmadığını söyler.

Üniversite öğrencisi işçi, inşaattan düşerek ölür. Şirket, ölen işçinin ailesini dava açmamaları konusunda ikna eder ve "kan parası" olarak bir miktar tazminat öder. Bu durumu gören İbrahim, ailesinin tazminat alabilmesi için inşaattan atlayarak intihar eder. Avukat, İbrahim'in yeğeni ve karısına, ailenin firmaya dava açma hakkı olduğunu, fakat hukuki işlemlerinin uzun sürdüğünü, "rahmetlinin yaşı, sağlık durumu göz önüne alındığında" davanın onların lehine sonuçlanmayacağını söyler ve "dava haklarından feragat edip beni yetkili kıldığınız durumda firmanın belirleyeceği bir tazminatı dava işlemlerine gerek kalmadan size ödeyebileceğiz" diyerek ikna etmeye çalışır, fakat karısı teklifi reddeder. Firmanın tazminat olarak belirlediği "kan parası", sattıkları bir dairenin yirmide biri kadardır ve bununla İbrahim'in ailesinin TOKİ konut borcunu ödemesi imkânsızdır.

Filmin yönetmeni Sezer, insanlık onurunu merkeze alan bir film yapmayı amaçladığını (Çiftçi ve Göl, 2020), "belli bir zümrenin zenginleşmesi adına

toplumun büyük bir kısmının güvensiz ve güvensiz koşullarda yaşıyor" ve çalışıyor olmasının da deprem gibi bir tür afet olduğunu, bina yapmanın kâr elde etme, zenginleşme aracı ya da bir rant alanı değil, sosyal sorumluluk olduğunu ve güvenli binaların yapılmasıyla depremlerde ölmeyeceğimizi belirtir (Öztürk, 2024: 170-180).

Film, deprem sonrası iyileştirme/yeniden inşa faaliyetlerinin temelinde, evsiz kalanlar için kalıcı barınma sağlanmasının yer aldığını, devletin depremlerle ilgili uzun süreli borçlandırarak ev sahibi yapma politikasının barınma sorununu çözmekten çok, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açtığı hatırlatmaktadır. Sınıfsal ve etnik açıdan kırılan grupların, deprem öncesinde maliyeti yüksek depreme dayanıklı konutlarda oturmadığı gibi, deprem sonrasında da inşaatında çalıştıkları bu konutlara erişiminin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Orta sınıf bir ailenin bile depreme dayanıklı bir daireyi, banka kredisi çekebilme imkânı olmadan satın alamayacağı vurgulanmaktadır. Deprem sonrası sadece evini değil, işini de kaybeden depremlere giren göç etmek zorunda kaldığı, fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları, sosyal ve ekonomik sıkıntılar yaşadığı ve depremin bu yüzünün medyaya yansımadağı gözlenmektedir.

Sonuç olarak, deprem sonrası temasında yer alan filmlerde, Türkiye'de yaşanan depremlerin ve iyileştirme/yeniden inşa faaliyetlerinin ülke ekonomisiyle, özellikle finans ve konut piyasasıyla ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Büyük can kayıplarının yaşanmasının ve insanların evsiz kalmasının temel nedeni, denetimsiz ve güvenli olmayan yapıların inşasıdır. Deprem anının yaşanması, kolektif deprem hafızasının inşasında ortak bir deneyim oluşturmaya karşın sağlık hizmetleri ve sosyal politikaların yetersiz kaldığı deprem sonrası iyileştirme sürecinde göç, iş ve barınma sorunu, ülke gündeminde yer bulamayan sınıfsal ve toplumsal eşitsizlikleri görünür kılmaktadır.

5. Sonuç

Toplumsal deprem hafızasının taşıdığı geçmiş bilgi ve deneyimler, toplumların depreme karşı hazırlık, önlem alma, acil müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa faaliyetlerinin örgütlenmesinde, sağlık hizmetlerinin planlanması ve sunulmasında yol gösterici olarak toplumsal dayanıklılığın gelişimini desteklemektedir. Bu bağlamda hafızanın korunması ve canlı tutulmasında rol oynayan hafıza mekânı olarak sinema filmleri, hem kayıt tutulmasıyla bir arşiv oluşturmakta hem de her dönemde geniş kitleler tarafından izlenebilmesiyle geçmişi bugünden yeniden kurgulamaktadır. Böylece nesilden nesile aktarım sayesinde hatırlamanın tekrarlanmasını sağlayarak toplumsal hafızanın sürekliliğine katkıda bulunur.

Bu çalışma hafıza mekânı olan sinema filmlerinde, Türkiye’de toplumsal deprem hafızası ve toplumsal dayanıklılık ilişkisinin izini sürmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda dolaylı ya da doğrudan depremin bir afet olarak yer aldığı filmlerde; deprem öncesi, deprem süreci ve deprem sonrası temalarına ilişkin hatırlatılanlar çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre filmlerde, tarihsel olarak depremin ele alınmasına yönelik bakış açısının, depremin kentleşme politikaları ve yeniden üretim alanlarıyla ilişkisinin nasıl kurulduğu ve nasıl değiştiği ortaya konmaktadır.

Türkiye’de, 1966 Varto Depremi’ne önemli bir yer ayıran filminden sonraki yıllarda depremler; bir doğa olayı, bir karakterin geçmişinde ailesini kaybı ya da yan hikaye olarak filmlerin konusuna dahil edilmiştir. Depremin ele alınmasındaki tarihsel kopukluklara karşın afet niteliğinde gerçek depremlere yer verilmesi, görüntü ve haberlerin kullanılması, filmlerin depremlerde yaşananları hatırlatma gücünü artırmıştır.

1999 İzmit Depremi, toplumsal anlamda olduğu gibi filmlerde de depreme yönelik bakış açısını değiştiren önemli bir kırılmayı göstermektedir. Marmara bölgesini ve özellikle İstanbul’u vuran bu deprem sonucunda büyük can kayıpları ve yıkım yaşanmış, bölgenin endüstriyel üretim faaliyetlerinden kaynaklı ekonomik zarar da büyük olmuştur. Bu nedenle, önceki depremlere göre ülke gündeminde daha fazla yer edinmiş ve daha uzun süre kalmıştır. Ardından, deprem hakkındaki çalışmaların ve tahminlerin sadece İstanbul’a yönelik olması, önceki depremleri unutturmuştur. Sinemada da depreme ilişki kuran ya da tamamen depremi konu edinen filmler, ancak 1999 sonrasında yapılmaya başlanmış ve İzmit Depremi arşiv görüntülerine yer veren ya da olası İstanbul depremine odaklanan filmler çekilmiştir. Bu durum, deprem ülkesi Türkiye’de, afetler açısından da bölgesel eşitsizliği görünür kılmış, ülke çapında toplumsal deprem hafızasının oluşturulmasını ve deprem bölgelerinin tamamını kapsayıcı kamu politikalarının geliştirilmesini engellemiştir. Nitekim olası İstanbul depremiyle ilgili kamuoyundaki tartışmalar ve bilimsel açıklamalar ile filmlerde yer alan (önlemler, acil müdahale, iyileştirme/yeniden inşa faaliyetlerine ilişkin) hatırlatmalar ve uyarı niteliğindeki öngörüler, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde gerçekleşmiş, büyük can kaybı ve yıkım yaşanmıştır.

1999 sonrası depreme doğrudan ya da dolaylı olarak yer veren filmler, bir afete dönüşen depremlerin, Türkiye’nin kentleşme süreciyle ilişkisini hatırlatmaktadır. 2000 yılı sonrası neoliberal ekonomi politikalarının kentsel mekânları metalaştırma sürecinde, tarihsel ve toplumsal değerleri yok sayan hızlı ve yoğun yapılaşma, özellikle büyük şehirlerde yaygınlık kazanmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri gibi rant odaklı uygulamalar, kırılgan grupların yerinden edilerek göçe zorlanmasına, yoksullaşmayla baş etmeyi sağlayan toplumsal ve kültürel ilişki ağlarının dağılmasına ve savunmasız kalmalarına yol açmaktadır. Sosyal bağları mahalleye dayalı olmayan orta ve üst sınıflar ise daha fazla hareketlilik imkanlarına sahiptir.

Kentsel yeniden yapılandırma sürecinde, mahalle ve sokakların parçalanması, insanların yerleşim yeriyle kurduğu ilişkisinin kopmasına ve toplumsal grupların bağlamı içinde edinilen ve etkileşime dayalı kurulan kolektif ve kültürel hafızanın kaybolmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda aidiyet duygusunun birleştirici gücünün kaybedilmesi, toparlanma ve iyileşme süreçlerinde yardımlaşma ve dayanışmanın örgütlenmesinde etkili olan deprem hafızasının gelişmesini engellemektedir. Sermaye lehine kentsel dönüşüm sürecinin, kamu yararını gözetmeyen uygulamaları, depremde toplanma alanlarının, sağlık hizmetlerinin verileceği ve geçici barınmanın kurulacağı yerlerin belirlenmesi gibi önlemlerin alınmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, inşaatlardaki plansızlık, usulsüzlük, denetimsizlik, malzeme eksikliği vb. sonucunda binaların depremlerde enkaz haline gelmesi ve arama-kurtarma çalışmalarını, ulaşım ve haberleşme yollarını, yardımlara erişimi engellemesi, büyük can kayıplarına neden olmaktadır. Orta ve üst sınıfa yönelik depreme dayanıklı olduğu varsayılan rezidans, plaza gibi yapıların da güvenli yerler olmadığı, depremlerde yıkılmaları ya da ağır hasar almaları sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Filmlerde, devletin sosyal politikaları ve kamu hizmetleri ile depremler arasındaki ilişki hatırlatılmaktadır. Türkiye’de 1960’lar ve 1970’lerde devlet, deprem sürecinde yaşamsal önem taşıyan arama-kurtarma çalışmaları, sağlık hizmeti, güvenliğin sağlanması, geçici barınma ve gıda, giyecek vb. yardımların temini açısından beklentileri karşılayan ve güven duyulan kurumlarıyla “devlet baba” konumundadır. 2000’li yıllardan itibaren yeniden üretim alanlarının neoliberal ekonomi piyasasına aktarılarak özelleştirilmesiyle birlikte devletin

değişen rolü, yaşanan deprem süreçleriyle ilişkili özellikle sağlık ve konut alanında çarpıcı bir şekilde görülmektedir.

Depremlerde yaşanan kayıpların, hasar ve yıkımların, halk sağlığı ile doğrudan ilişkisi ve depremlerin gerçekleşmesinden itibaren kamusal sağlık hizmetlerinin yaşamsal önemi, filmlerde açıkça ortaya konmaktadır. Sağlık alanındaki özelleştirmeler, sağlık kurum ve çalışanlarını, sağlık hizmetlerinin planlaması, yönetilmesi ve sunulma koşullarını olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle afet durumlarında sağlık hizmetlerinde, aksama, yetersizlik, erişim sıkıntısı gibi sorunlar yaşanmaktadır. Benzer bir şekilde filmlerde, depremlerle gündeme gelen barınma ve güvenli yaşam hakkının da finans ve konut piyasalarına terk edildiği görülmektedir. Bu bağlamda deprem öncesi önlemler alma, deprem sürecinde ve sonrasında iyileştirme/yeniden inşaa faaliyetlerinin temelinde yer alan sağlık, konut gibi yeniden üretim alanlarının özel sermaye yatırımlarına aktarılması, sınıfsal ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. 1999 ve sonraki depremlerde "devlet nerede?" sorusu sıkça duyulur hale gelmiş, depremlere müdahale çalışmalarında AKUT gibi sivil toplum örgütleri önemli rol oynamaya başlarken, sosyal medyanın da haberleşme kanalı olarak etkisi artmıştır. Ayrıca kırılğan grupların, deprem koşullarına karşı savunmasız ve çaresiz kalması, baş etme stratejisi olarak kadercı bir tutum benimsemesine neden olmaktadır. Kadercı tutum, depremle ilgili harekete geçmeyi ve faaliyetlere katılımı engelleyerek deprem bilincinin, dolayısıyla toplumsal deprem hafızasının oluşmasını zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de deprem anını yaşamak ve/veya deprem riskiyle yaşamak, ortak bir deneyim ve farkındalık zemini oluşturmasına karşın sınıfsal ve toplumsal eşitsizlikler, toplumsal deprem hafızanın inşasını ve paylaşımını aşındırmaktadır. Devletin deprem politikalarının piyasaya bağımlılığı nedeniyle kamu yararı temelinde kalıcı ve kapsayıcı olmaması, sağlık hizmetlerindeki sorunların çözülmemesi, toplumsal dayanıklılığının geliştirilmesini engellemektedir. Deprem, kısa sürede ülke gündeminden düşmekte, sadece yıldönümlerinde kaybedilenler anılmakta, depremden kurtulanların yaşamsal sorunları unutulmaktadır. Bu bağlamda toplumsal deprem hafızasının zayıflığı veya yokluğu, her depremin ilk defa yaşanmış gibi karşılanmasına neden olmaktadır.

Kaynakça

- Ağırbaş, R. N., Güler, G. S. ve Gedik, M. S.** (2024) 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi Sonrası Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Sağlık Disiplinleri Afet Sempozyumu Bildiri Kitabı, 92-93.
- Akbal, A., Taşbaş, S.** (2024) Depremde Kadın Olmak: Osmaniye Düziçi Çadır Kent Örneği, Kent Akademi Dergisi, 17(2): 651-666.
- Aldamen, Y., Abdul Jaleel, D. T.** (2024) Stimulation of The Collective Memory of The 1999 Turkey Earthquake Through The Turkish Media Coverage of The 2023 Earthquake, *Communication and Media Technologies*, 14(2): 1-21.
- Assmann, J.** (2015) Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik. İstanbul: Ayrıntı.
- Auge, M.** (1999) Unutma Biçimleri. İstanbul: Om.
- Aydoğan, B.** (2023) Türkiye'de Deprem ve Travma ile İlgili Yapılan Tezlerin İncelenmesi. 1. Uluslararası Deprem Çalışmaları Konferansı Kitabı, 371-379. https://www.canakkalekongresi.org/_files/ugd/797a84_b992530a01d04035bec083ef1106c847.pdf
- Aykaç, Ş., Bayraktar, S., Bolat, D.** (2024) Depremzedelerin Hakları ve İradesiyle Defne'nin Yeniden İnşasına Disiplinler-Arası Bir Akademik Katkı. İstanbul: BİRARADA Bilim, Sanat, Eğitim, Araştırma ve Dayanışma Derneği.
- Bayhan, V.** (2012) Travmatik Kaos Ortamında Depremi Anlamlandırmanın Sosyolojik Bağlamı, *Sosyologca*, (3), 341-354.
- Basın Bülteni** (2006) Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2024 <https://sadibey.com/2006/11/30/kucuk-kiyamet/>
- Birgün Gazetesi** (07.11.2023) Tepki Çeken 6 Şubat Konulu Filmin Yapımcısından Açıklama. Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2024 <https://www.birgun.net/haber/teпки-çeken-6-subat-konulu-filmin-yapımcısından-açıklama-481647>
- Brondi, S., Benedetti, L., Tanga, R. C., Bertoldo, R.** (2021) Between Oblivion and Drastic Evidence: How Local Communities Cope With Seismic Risk by Forgetting and Remembering, *International Journal Of Disaster Risk Reduction*, (56): 1-9.
- Ceylan, H.** (2018) Afetin Ardından: Kadınların Mekânı ve Toplumsal İlişkileri Üzerine, *Kebikeç*, (45): 171-204.
- Connerton, P.** (1999) Toplumlar Nasıl Anımsar? İstanbul: Ayrıntı.
- Çakmak H., Ocaktan M. E. ve Akdur R.** (2018) Doğal Afetler, Eşitsizlikler ve Sağlık Sonuçları, A. Akın (Ed.), Eşitsizlikler ve Sağlık Sonuçları, (s.88-94). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Çiftçi, A., Berke Göl, B.** (29.04.2020) Kıvanç Sezer ile Babamın Kanatları Üzerine Söyleşi. Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2024 <https://altyazi.net/soylesiler/kivanc-sezer-ile-babamin-kanatları-uzerine-soylesi/>
- Dedeoğlu, N.** (2023) Halk Sağlığı Yaklaşımıyla Depremlere Bir Bakış, *Toplum ve Hekim*, Eylül-Ekim, 38(5): 345-355.
- Demirci, K., Avcu, T.** (2021) Afet Süreçlerinde Kadın Bireylerin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İzmir İli Örneği, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 11(1): 86-105.
- Denzin, N. K.** (1991) *Images of Postmodern Society: Social Theory and Contemporary Cinema*. Sage.
- Durdu, B.** (2017) Alpgiray Uğurlu Söyleşi: Bazı Yaraların Tedavisi Yoktur, *Hayal Perdesi*, (57): 50-53. Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2024 https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/hayal_perdesi_271.pdf
- Duruel Kılıç, S.** (2012) *Türk Sinemasında Tarih ve Bellek*. Ankara: De Ki.
- Durmaz Yurt, B., Yeniçırak, H.** (2024) How Social Capital Operated in Turkey Following The Earthquakes of February 6, 2023, *Turkish Studies*, 25(4): 1-32.
- Erbaş, N. ve Yılmazbaş, M. B.** (2024) Deprem Gibi Doğal Afetlerin Kadın Sağlığına Etkileri, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Sağlık Disiplinleri Afet Sempozyumu Bildiri Kitabı, 16.
- Ertürk Arslan, A.** (2019) 7146 Sayılı Kanunla Yapılan Yeni Bedelli Askerlik Düzenlemesi ve Düşündürdükleri, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2): 781-807.

- Görür, N.** (2020) Türkiye'de Deprem: Az Gittik Uz Gittik. İstanbul: Doğan Kitap.
- Güler, Ç.** (2023) Çevre Sağlığı Bakış Açısıyla Deprem, *Toplum ve Hekim*, Eylül-Ekim, 38(5): 356-370.
- Halbwachs, M.** (1992). *Social Frameworks of Memory*. L. Coser (Ed), *On Collective Memory*, (pp.35-235). The University of Chicago Press.
- Halbwachs, M.** (2007a) Bireysel Hafıza ve Kolektif Hafıza, *Lapsus*, (II): 137-148.
- Halbwachs, M.** (2007b) Kolektif Bellek ve Zaman, *Cogito*, 50: 55-76.
- Harmancı, P., Meşe, S.** (2024) Depremden Sonra Yaşlı Bireyler: Sistematik Derleme, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Sağlık Disiplinleri Afet Sempozyumu Bildiri Kitabı, 46.
- Harvey, D.** (2017, August 29) There's Nothing 'Natural' About A Natural Disaster. Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2024 <https://www.re-dpepper.org.uk/theres-nothing-natural-about-a-natural-disaster/>
- Hürriyet Gazetesi** (21.12.2006) Küçük Kıyamet Yaşatıyorlar. Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2024 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kucuk-kiyamet-yasatiyorlar-5653026>
- İçel, H. K.** (t.y.) İFF Söyleşi: Alpgiray M. Uğurlu - Enkaz. Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2024 <https://www.perasinema.com/iff-soylesi/>
- Karakuş Candan, T.** (2023) Deprem, Seçimler ve Gelecek, *Dosya*, 53: 92-102. <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya53.pdf>
- Karancı, N. A., Alkan, N., Aksit, B., Sucuoglu, H., Balta, E.** (1999) Gender Differences in Psychological Distress, Coping, Social Support and Related Variables Following The 1995 Dinar (Turkey) Earthquake, *North American Journal of Psychology*, 1(2): 189-204.
- Karasözen, E., Büyükkakpınar, P., Ertuncay, D., Havazlı, E., Oral, E.** (2023) A Call From Early Career Turkish Scientists: Seismic Resilience is Only Feasible With "Earthquake Culture", *Seismica*, 2(3): 1-8.
- Kasapoğlu, A., Ecevit, M.** (2001) Deprem'in Sosyolojik Araştırması. Ankara: Sosyoloji Derneği.
- Komut, E. M.** (2011) Afetler: Kentler, Yapılar ve İnsanlar Yerleşmeler, Yapılı Çevre - Mimarlar ve Mimarlık, *Dosya*, 26: 1-2. <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya26.pdf>
- Levent, F.** (2023) Afeti Sosyolojiyle Yeniden Tanımak, *Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni*, (6): 17-25.
- Levent, F., Gönc Şavran, T.** (2024). Afetler Doğal Olmayabilir Mi?: Afetlerin "Doğallığı" Üzerine Sosyolojik Bir Tartışma, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 44(2): 765-793.
- Mohammadi Ghanbarlou, R.** (2023) Afet Sosyolojisinin Teorik Boyutu ve Kriz Yönetimindeki Rolü (Türkiye Örneği-2023), 1. Uluslararası Deprem Çalışmaları Konferansı Kitabı, 344-356. https://www.canakkalekongresi.org/_files/ugd/797a84_b992530a01d04035bec083ef1106c847.pdf
- Monteil, C., Barclay, J., Hicks, A.** (2020) Remembering, Forgetting, and Absencing Disasters in The Post- Disaster Recovery Process, *Int J Disaster Risk Sci* (11): 287-299.
- Nazaruddin, M.** (2023) Contestations of Cultural Memory at A Disaster Monument: The Case of The Aceh Tsunami Museum In Indonesia, *Social Semiotics*, 33(3): 560-579.
- Neal, A. G.** (2005) *National Trauma and Collective Memory: Extraordinary Events in The American Experience*. Routledge.
- Nora, P.** (2006) *Hafıza Mekânları*. Ankara: Dost.
- Özşık, D., Kerle, N.** (2004, July). Post-earthquake Damage Assessment Using Satellite and Airborne Data in The Case of The 1999 Kocaeli Earthquake, Turkey in *Proc. Of The Xxth ISPRS Congress: Geo-Imagery Bridging Continents*, (pp.686-691).
- Özüğurlu, A.** (2012) Afetler ve Kentleşmenin Neoliberal Dönüşümü, *Mülkiye Dergisi*, 36(274): 149-158.
- Öztürk, S.** (2024) Kıvanç Sezer ile Söyleşi, *SineFilozofi*, (17): 168-180.
- Peek, L., Wachtendorf, T., Meyer, M. A.** (2021). *Sociology of Disasters, Handbook Of Environmental Sociology*, (pp.219-241).
- Rice, R. M., Jahn, J. L.** (2020) *Disaster Resilience As Communication Practice: Remembering and Forgetting Lessons From Past Disasters Through Practices That Prepare for The Next One*, *Journal Of Applied Communication Research*, 48(1): 136-155.
- Sapmaz, N. B.** (10.04.2016) Film Söyleşi. Enkaz: Beklenen İstanbul Depremi Sinemada İzlemek. Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2024 <https://journo.com.tr/enkaz-beklenen-istanbul-depremini-sinemada-izlemek>
- Sevim, Y.** (2024) Deprem Nedeniyle Zorunlu Göçe Maruz Kalan Yaşlı Bireyler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, *Kent Akademisi Dergisi*, 17(5): 2057-2080.
- Simpson E.** (2018) *Memory and Earthquake Forgetfulness in India*, *RCC Perspectives*, 3, 85-88.
- Simpson, E.** (2020) *Forgetfulness Without Memory: Reconstruction, Landscape, and the Politics of the Everyday in Post-earthquake Gujarat, India*, *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 26(4): 786-804.
- Şahin, R., Bilik, M. B.** (2024) Deprem ve Yoksulluk İlişkisi, *Sosyoloji Dergisi*, (47): 77-113.
- Şengezer, B., Koç, E.** (2005) A Critical Analysis of Earthquakes and Urban Planning in Turkey, *Disasters*, 29(2): 171-194.
- Şenol, D., Tekke, A.** (2023) Erkeklik ve Deprem: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sosyolojik Bir Değerlendirme. 1. Uluslararası Deprem Çalışmaları Konferansı Kitabı, 380-388. https://www.canakkalekongresi.org/_files/ugd/797a84_b992530a01d04035bec083ef1106c847.pdf
- Şenol, D., Yıldız, G.** (2023) Depremler ve Travmalar: Yıkılan Kültürel Bellek ve Parçalanmış Kimlikler Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. 1. Uluslararası Deprem Çalışmaları Konferansı Kitabı, 6. https://www.canakkalekongresi.org/_files/ugd/797a84_b992530a01d04035bec083ef1106c847.pdf
- Smith, N.** (2006, June 11) There's No Such Thing As A Natural Disaster. Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2024 <https://items.ssrc.org/understanding-katrina/theres-no-such-thing-as-a-natural-disaster/>
- Taffal, A.** (2015) *Collective Memory: A Universal Phenomenon The Palestinian Collective Memory As A Case Study*, *Central European Political Studies Journal*, 3(15): 203-220.
- TMMOB Mimarlar Odası** (2023) 6 Şubat 2023 Depremleri Tespit ve Değerlendirme Raporu. <http://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/mo06022023depremleritespit.pdf>
- Tudor, A.** (2000) *Sociology and Film*. J. Hill and P. C. Gibson (Ed.). *Film Studies*, (pp.188-192). New York: Oxford University Press.
- Türk Tabipler Birliği** (2023) III. Ay Deprem Raporu: Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Sağlık Çalışanlarının Sağlığı. <https://www.tb.org.tr/userfiles/files/3ayraporu.pdf>
- Wilson, G. A.** (2013) *Community Resilience, Social Memory and The Post-2010 Christchurch (New Zealand) Earthquakes*, *Area*, 45(2): 207-215.
- Wilson, G. A.** (2015) *Community Resilience, Social Memory, Environmental Values*, 24(2): 227-257.
- Yakıt Ak, E., Uyurdağ, N.** (2024) Afetin Toplumsal Cinsiyet Boyutu: Türkiye'nin Diyarbakır Şehrinde Depremi Yaşayan Kadınlarla İlgili Bir Örnek Olay İncelemesi, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 7(1): 142-160.
- Yardım, M., Topal, M. S.** (2023) Deprem'in Toplumsal Hafızaya Yansımaları: Mekânların ve Anıların Yıkımı, 1. Uluslararası Deprem Çalışmaları Konferansı Kitabı, 342. https://www.canakkalekongresi.org/_files/ugd/797a84_b992530a01d04035bec083ef1106c847.pdf
- Yeni Şafak Gazetesi** (04.02.2017) 2 Kişilik Film: 'Enkaz'. Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2024 <https://www.yenisafak.com/hayat/2-ki-silik-film-enkaz-2607578>
- Yılmaz, D. G.** (2023) Geçmiş Depremlerden 2023 Kahramanmaraş Depremlerine: Neden Afete Karşı Hazır Değiliz? Afet ve Risk Dergisi, 6(3): 1009-1023.
- Yılmaz, Ş. N., Karaaziz, M.** (2023) Küçük Kıyametin İzleri: Deprem'in Toplumun Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi, 1. Uluslararası Deprem Çalışmaları Konferansı Kitabı, 8. https://www.canakkalekongresi.org/_files/ugd/797a84_b992530a01d04035bec083ef1106c847.pdf